

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride instituut

Madli Toomiste

NÕUKOGUDE EESTI TÕLKEDISKURSUS AASTATEL 1950–1960 AJAKIRJA
LOOMING NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja: Külliki Steinberg, MA

Tartu
2025

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetiline raamistik	5
1.1. Tõkeloo koostamine.....	5
1.1.1. Tõlgete kohta kirjutatud metatekstitid	6
1.2. Tõlkediskursus tõkelooos	7
1.2.1. Tõlkepoetika	8
2. Tõlkediskursuse analüüs aastatel 1950–1960 ajakirjas Looming ilmunud tõlkekirjanduse arvestuste ja artiklite põhjal.....	9
2.1. Metodoloogia	9
2.2. Ajastu kultuuri- ja tõlketäust.....	9
2.3. Sõnasõnaline tõlge kui vaenlane	11
2.4. Tõlge kui kunst	14
2.4.1. Tõlge kui looming	16
2.4.2. Tõlge kui adekvaatne tervik	17
2.4.3. Tõlkimine kui ehitus	18
2.4.4. Tõlkimine kui käsitöö	19
2.5. Hoolikas ja vastutustundlik tõlkija originaali eripärade edastamisel.....	20
2.6. Tõlge kui arendaja ja tutvustaja	23
2.6.1. Tõlge kui rikkus	25
2.7. „Kodanliku“ aja sihitud ja kahjulikud tõlked	26
2.7.1. Tõlkimine kui võitlus.....	28
2.8. Õnnestunud tõlge	29
2.9. Järeldused.....	30
Kokkuvõte	34
Kasutatud kirjandus	36
Summary.....	40
Lisad	42

Sissejuhatus

Läbi ajaloo on tõlked ja tõlkimine omanud tähtsa rolli Eesti kultuuriloos. Piibli tõlkimise kaudu arenes Eesti kirjakeel ning samuti on tõlgete toel kasvanud välja eesti kirjandus ja toimunud nii mõningadki keelelised uuendused (Tamm 2010). Kuigi Eesti kirjanduslugu hõlmab nii originaalloomingut kui seda kirjandust, mis on tõlgituna saanud osaks kohalikust kultuurist, kipub Eesti tõlkelugu siiski jääma kirjandus- ja kultuuriloo taustale (Gielen 2013: 14).

Tõlkeloo uurimine aitab mõista, kuidas on tõlked eri perioodidel mõjutanud keele ja kirjanduse arengut ning ise neist mõjutust saanud. Samuti on tõlkeloo kaudu võimalik neid mõjusid ja vastastikmõjusid avada vaatepunktist, mida kirjandusteadus alati ei võimalda. Anthony Pym (1998: x) on märkinud, et tõlkelugu uuritakse ka selleks, et tegeleda probleemide ja olukordadega, mis mõjutavad meie tänapäeva. Maailmasündmuse silmas pidades võib tõlkelugu, viies tähelepanu minevikuperioodidesse, aidata paremini mõista ka tänapäevaseid arenguid.

Samas on Eesti tõlkeloo uurimisel hiljutistel kümnenditel tehtud suuri edusamme: tõlkekorpusete loomine, tõlketeoste ja -protsesside analüüsimine erinevates ajaperioodides, tõlkeloo-alaste uurimuste koondamine ühtsesse andmebaasi, uurimused tõlkijatest jne. Kuigi tervikliku Eesti tõlkeloo koostamisega tegeletakse, on selles siiani palju lünki. Seega on Eesti tõlkeloo uurimine ja täiendamine väga aktuaalne.

Magistritöö uurimisobjekt on Eesti Kirjanike Liidu ajakirjas Looming perioodil 1950–1960 ilmunud tõlkearvustused ja tõlketeemalised artiklid. Looming on üks vanimaid Eesti kirjandusajakirju, mis ilmub igakuiselt alates 1923. aastast. Vaatamata sellele, et Nõukogude Eestis tsenseeriti kirjanduslikke väljaandeid, on selle ajakirja „[...] põhitaotluseks algusest peale olnud uudiskirjanduse avaldamine ja eesti kirjanduse hetkeolukorra kajastamine kogu selle mitmekülgsuses“ (Eesti Kirjanike Liidu ajakiri 2025). Seetõttu pakuvad Loomingus ilmunud tõlkekirjanduse arvustused ja artiklid väärtuslikku ainet tõlkediskursuse uurimiseks. Varasemalt on sarnast teemat käsitlenud Elin Sütiste uurimuses „Märksõnu Eesti tõlkeloost 1906–1940: tõlkediskursust organiseerivad kujundid“ (2009), keskendudes ajakirjades Looming ja Eesti Kirjandus ilmunud tõlketeemalistele artiklitele. Siinses magistritöös uuritavaks perioodiks on valitud aastad 1950–1960 seepärast, et sellele eelneval kümnendil ilmus Looming sõja tõttu katkendlikult ning tõlkearvustusi avaldati neis väga vähe. 1950–1960 ilmus Looming taas korrapäraselt ning tõlkearvustusi avaldati juba üsna palju, mis võimaldab uurida kuidas selle kümnendil tõlkimisest kõneldi.

Töö eesmärk on uurida nõukogude aja tõlkediskursust Eestis aastatel 1950–1960 ajakirja Looming näitel ning panustada Eesti tõlkeloo lünkade täitmisele. Metodoloogilise järjepidevuse loomiseks kasutatakse uurimisküsimustena Elin Sütiste (2009) tõstatatud järgmisi küsimusi. Kuidas kõneldakse kirjanduse tõlkimisest? Kas ja kui, siis millist kujundlikku väljendust kasutatakse? Miks räägitakse just nii ja mida see meile kõneleb? Lisaks uuritakse millised muutused ilmsid aastatel 1950–1960 Nõukogude Eesti tõlkediskursuses võrreldes 20. sajandi esimese poolega ja mis võisid olla nende põhjused. Sealhulgas püütakse analüüsis välja tuua ka kümnendi jooksul toimunud muutusi.

Magistritöö koosneb kahest osast. Esimeses peatükis tutvustatakse tõlkeloo koostamise ja tõlkediskursuse uurimise põhimõtteid. Samuti antakse ülevaade tõlgete kohta kirjutatud metatekstidest ja tõlkepoetikast, et luua tõlkediskursuse analüüsile vajalik teoreetiline taust. Töö teises peatükis esitatakse empiiriline analüüs, milles kirjeldatakse uurimismetoodikat ning antakse lühike ülevaade ajastu kultuuri- ja tõlketaustast. Uurimuses pööratakse tähelepanu sellele, milliseid sõnu, väljendeid ja kõnekujundeid kasutatakse tõlgetest ja tõlkimisest kõnelemisel. Analüüsi lõpuosas tuuakse järel dustena välja peamised tulemused ning võrreldakse neid Elin Sütiste (2009) uurimuse tulemustega.

Põhiosadele järgnevad kasutatud kirjandus, mis on jagatud esmasteks ja teisesteks allikateks ning lisad, mille all on tabelina koondatud aastatel 1950–1960 ajakirjas Looming ilmunud tõlkekirjanduse arvustused ja artiklid. Tabelis kajastuvad andmed Loomingu väljaandmisaastate, väljaannete, autorite, pealkirjade, leheküljenumbrite ja rubriigiga. Samuti väljendub tabelis, millistes artiklites ja arvustustes tõlke kvaliteedist kõneldi.

1. Teoreetiline raamistik

1.1. Tõlkeloo koostamine

Tõlkimine toimub alati kindlas kultuurilises, sotsiaalses ja poliitilises kontekstis ning mõjutab nii kultuuri (sealhulgas kirjanduse) arengut kui ka rahvusliku identiteedi kujunemist (Lange, Monticelli 2022: 291). Tõlketeaduses on märgatud, et rahvuslikes kirjanduslugudes on tõlked sageli tähelepanuta jäetud (Paloposki 2022: 69). See kehtib ka Eesti kirjandusloo puhul, kuigi olukord on viimastel kümnenditel hakanud paranema.

Võrreldes paljude teiste teadusvaldkondadega on tõlkeloo kui uurimissuuna kujunemine suhteliselt hiline nähtus (Sütiste 2012: 157), kuid see pakub väärtuslikke võimalusi kultuuridevaheliste kontaktide ja mõjutuste mõistmiseks (Sütiste 2012: 160). Tõlkeloo peamiseks eesmärgiks on uurida, kuidas kunagi tõlgiti, mitte tõlgete kvaliteedi hindamine (Torop 1989: 354).

On selge, et süstematiseeritud tõlkeloo koostamiseks on vajalik terviklik teoreetiline ja metodoloogiline raamistik. Peeter Torop (1989: 351), kelle sõnul on tõlkeloo koostamine oluline nii kirjandusloo kujunemise mõistmiseks kui ka asjatundlike kriitikute ja lugejate kasvatamiseks, visandab artiklis „Tõlkeloo koostamise printsiibid“ ühe võimaliku tõlkeloo koostamise põhialuse. Tema hinnangul koosneb tõlkelugu neljast põhiaspektist: tõlkija ja tõlkemeetod (teoreetiline aspekt); tõlketegevus, tõlke funktsioonid ja mõtted tõlkimisest (retseptiivne aspekt); tõlke ontoloogia, traditsioon ja tõlkeprotsess (evolutsiooniline aspekt); ning tõlge ja kultuurilooline protsess (kultuurilooline aspekt) (*ibid.*: 354).

Tõlkeloo teoreetiline aspekt võimaldab tõlkepoetika ja metakeele probleemide kaudu kirjeldada tõlkeprotsessi, et neist moodustada ühtne tõlkelugu. Metakeele ühtsus on vajalik kõigi aspektide põimimiseks ühtseks tõlkelooks. (*ibid.*: 353). Retseptiivne aspekt hõlmab tõlkekultuuristaatuse, tõlgete vastuvõtu ja ühiskonna kultuuripoliitika probleeme (*ibid.*: 362). Seejuures kuulub selle alla ka tõlketeksti ja kirjanduskultuuri kokkupuute uurimine, mille käigus on võimalik eritleda põhiprobleemina ka kriitilisi materjale (*ibid.*: 364). Sellised materjalid hõlmavad kõiki kirjandust ja kultuuri puudutavaid tekste (ülevaated, artiklid, mis võimaldavad kindlaks teha tõlke koha kirjanduskultuuris tõlkenormi) kuid samuti kirjandussuhete käsitlusi ja kriitikat (*ibid.*: 366). Tõlkeloo evolutsiooniline aspekt tegeleb ajaloolise aja ja kultuuriajaga seotud probleemidega. Ajaloolise aja all mõistetakse ajalist ja ajaloolist järgnevust ning kultuuriaeg aga on seotud kultuuriarenguga (*ibid.*: 368). Viimases

kultuuriloolise aspekti puhul täheldatakse tõlgete sulandumist tõlkivasse kirjandusse. Kui tõlkimise hetkel kehtib kirjanduses kindel, tõlkepoetika, siis tõlge kohandatakse sellele vastavaks. Nii ei sõltu tõlke esteetiline väärtus originaalteosest, vaid sellest, kuidas see sobitub kehtivatesse kirjandusnormidesse. (*ibid.*: 376) Mainitud tõlkeloo uurimise aspektid on omavahel tihedalt seotud, mistõttu peaks terviklik tõlkelugu hõlmama kõigi nelja põhiosa sünteesi (*ibid.*: 378).

On leitud, et ideaaljuhul peaks tõlkelugu kajastama ka tõlketeooria ajalugu, sidudes selle kirjanduslike ja sotsiaalsete muutustega, kus tõlkimisel on olnud otsene või kaudne mõju (Sütiste 2009: 909). Seetõttu on tõlkeloo uurimisel võimalikeks lähtekohtadeks pakutud tõlkimise seostamist keele- ja kirjandusteemadega. (Sütiste 2009: 909) Toropi visandab ka teise tõlkeloo koostamise aluse, mille järgi koosneb tõlkelugu kahest peamisest osast: tõlketekstidest ning tõlgetegevusest ja tõlkekirjandust kui kirjandusliiki käsitlevatest mõtetest (Torop 1989: 353). Sellest lähtuvalt on võimalik järeldada, et tõlkeloo uurimisobjektiks võib pidada nii tõlkeid kui ka nende kohta kirjutatud metatekste (Sütiste 2009: 910).

1.1.1. Tõlgete kohta kirjutatud metatekstitid

Omaette väljundi moodustavad tõlkijate, kirjanike ja kriitikute mõtted tõlgete ja tõlketegevuse kohta (*ibid.*: 352), hõlmates kõiki neid kirjutisi, mis analüüsivad, kommenteerivad või tõlgendavad tõlketekste ja -protsessi, nagu näiteks tõlkeanalüüsid ja tõlkekriitika. Selliseid teiste tekstide põhjal loodud tekste nimetatakse metatekstideks (*ibid.*: 362). Metatekstides kui „antud perioodil ja antud tingimustes aktualiseeritud tekstides peegeldub palju olulist konkreetse autori, kirjandusliku traditsiooni ja terve kirjanduskultuuri kohta“ (*ibid.*).

Ka Gielen (2013) väärtustab tõlgete kohta kirjutatud metatekste uurimisallikatena, toetudes Gideon Toury seisukohtadele. Metatekstitid jagunevad kaheks. Esimeseks on tekstilised allikad, mis on enamasti tõlketekstitid (Gielen 2013: 15). Teiseks eristatakse tekstiväliseid allikaid, mis on osaliselt teoreetilised sõnastused, nagu näiteks tõlkijate, toimetajate, kirjastajate või teiste tõlketegevusega seotud isikute esitatud väited (*ibid.*). Lisaks hõlmavad tekstivälised allikad ka tekstiliste ja tekstiväliste allikate äärealadesse kuuluvaid tekste, mis tihti annavad tõlkele konteksti, nagu ees- ja järelsõnad, või täiendavad neid nagu arvustused ja kriitika (Gielen 2013: 32).

Tõlgete kohta kirjutatud metatekstide tähtsus seisneb eelkõige selles, et need võimaldavad tõlkeid konteksti paigutada ning annavad ülevaate ühiskonna teadlikkusest tõlkimisega seotud küsimustes (Sütiste 2009: 910). Metatekste võib käsitleda kui tõlkimise peegeldajat, mis kajastab ühtlasi laiemat konteksti – sotsiaalpoliitilist olukorda, kirjanduskultuuri hetkeseisu ning ühiskondlikke ootusi tõlgete suhtes, mõjutades seeläbi avalikku arvamust ja hoiakuid.

1.2. Tõlkediskursus tõkeloo

Mõiste tõlkediskursus viitab tõlketekstides ja tõlgete kohta kirjutatud tekstides kasutatud keele uurimisele. Tõlketeaduse metakeeleks võib pidada keelt, millega kirjeldatakse tõlkeprotsessi kui tõlketeaduse kesket uurimisobjekti (Torop 1989: 356). See hõlmab tõlkijate kommentaare, kriitilisi retsensioone, ees- ja järelsõnu (*ibid.*: 359). Tõlgete kirjeldamiseks kasutatakse tihti metafoore. Need metafoorid võivad olla olemuselt suunavad, et panna lugejat tõlkimise kohta mõtlema kindlatel viisidel. Selleks, et vabaneda neist piirangutest, võetakse sageli kasutusele uusi metafoore (St. Andre 2017: 284).

Nagu mainitud, on tõlgete kohta kirjutatud tekstides kasutatud kõnekujundeid ja metafoore Eesti kontekstis uurinud Elin Sütiste (2009). Tema uurimus keskendus tõlkimise mõiste ja sellest kõnelemise viiside kaardistamisele ja tõlkepoetika uurimisele, et mõista Eesti tõlkelugu 20. sajandi alguspoolest kuni Teise maailmasõjani. Analüüsist selgus, et ajakirjades Eesti Kirjandus ja Looming ilmnis sel ajal märkimisväärne teadlikkus tõlketeemade kohta (Sütiste 2009: 920). Sütiste järelalusel mõtestati tõlkimist peamiselt kolme kõnekujundi kaudu: kunst, kaubandus ja ümberistutamine.

Tõlkimist kui kunsti iseloomustab selle käsitlemine loomingulise tegevusena. Eriti alates 1920. aastate teisest poolest hakati rõhutama tõlkimise stiililist ja emotsionaalset aspekti (Sütiste 2009: 912). Kunstilise tõlke tunnustena toodi esile tõlkija stiilitaju olulisus ja stiilselt väljendumise oskus (*ibid.*). Samuti vastandati sellel perioodil tõlkimist kui kunsti sageli käsitöölise tegevusega. Tõlkimise kirjeldamisel käsitööna oli valdavalt halvustav varjund, kuna see seostus käsitöö mõistega kaasnevate ettekujutustega mehaanilisusest, loomingulisuse puudumisest ja tõlkija piiratud oskustest (Sütiste 2009: 916).

Teine kõnekujund, mis Sütiste uuritud ajavahemikul esile kerkis oli tõlkimise käsitlemine kaubandusliku tegevusena. Tõlkimist käsitleti kui vahendit, mille „[...]“ abil oma rikkusi suurendada või teiste kultuuridega vahetuskaupa teha“ (Sütiste 2009: 917). Selles kontekstis

kasutati tõlgete väärtuse kirjeldamisel sageli majanduslikke metafoore. Näiteks räägiti tõlgete puhul vaimu- ja kirjandusvarast. (*ibid.*)

Kolmas kõnekujund, tõlkimine kui ümberistutamine, tugines 20. sajandi alguses kultuuri ja maaharimise seostele. Tõlkimist kirjeldati tihtipeale tekstide „istutamisenä“ Eesti kultuuriruumi, rõhutades nende kohanemist ja juurdumist uues keele- ja kirjanduskeskkonnas (Sütiste 2009: 918). Maaharimise ja tõlkimise paralleelidena toodi välja veel kirjanduse käsitlemine põlluna ja teoste vaatlemine taimedena (Sütiste 2009: 919).

1.2.1. Tõlkepoetika

Tõlkeloo uurimisel tuleb arvesse võtta ka tõlkepoetikat, mis tähistab kindla kultuuri või ajastu kontekstis kehtivaid üldisi reegleid teatud tüüpi tekstide tõlkimiseks (Torop 1989: 359). Tõlkepoetika kaudu on võimalik aru saada, kuidas on tõlkimist käsitletud ning mida ja milliseid tavasid konkreetsel ajastul oluliseks peeti (Sütiste 2009: 910).

Torop (1989) jagab tõlkepoetika kaheks. Üldine tõlkepoetika hõlmab kindlas kultuuris või ajastul kehtivad üldised põhimõtteid, mille alusel tekste tõlgitakse (Torop 1989: 358). Individuaalne tõlkepoetika jaguneb omakorda kaheks: eksplitsiitseks ja implitsiitseks. Eksplitsiitne tõlkepoetika aitab ühes kindlas tõlkes näha seost ajastuga ning implitsiitne tõlkepoetika viitab originaalteose ja tõlke seosele. (*ibid.*: 359) Magistritöö jaoks on eelkõige oluline üldine tõlkepoetika, sest analüüsitava materjal on tõlgete kohta kirjutatud ühe kindla ajaperioodi metatekstid. Neis on küll võimalik vaadelda tõlkijate eksplitsiitset tõlkepoetikat, kuid pole siinse töö eesmärk. Tõlkepoetikat analüüsides on võimalik mõista tõlgete kultuurinorme, milliseid väärtushinnanguid ja strateegiaid tõlkimisel rakendatakse ning kuidas tõlkeid tajutakse ja hinnatakse (Torop 1989: 359).

2. Tõlkediskursuse analüüs aastatel 1950–1960 ajakirjas Looming ilmunud tõlkekirjanduse arvustuste ja artiklite põhjal

2.1. Metodoloogia

Magistritöö korpusesse kuulub 84 tõlkearvustust ja tõlketeemalist artiklit, millest valdav osa on kirjandus- ja tõlkearvustused ning ülevaateartiklid. Tõlkekirjanduse arvustusi ja artikleid, milles tõlke kvaliteedist ei kõneldud, valimisse ei kaasatud. Seega koosneb valim 69 tõlkearvustusest ja tõlketeemalisest artiklist, milles käsitletakse tõlkimist, tõlke kvaliteeti ja tõlkja tööd. Neist on magistritöös näidistena kajastatud omakorda väiksem hulk kirjutisi. Artiklite andmed pärinevad Elin Sütiste juhitud teadusprojektist „Eesti tõlkeloo bibliograafiline andmebaas 1900–1991“.

Artiklite analüüsimisel lähtutakse sellest, kuidas kõneldakse ilukirjanduse tõlkimisest. Kas ja kui, siis milliseid väljendeid tõlkest rääkimisel kasutatakse? Miks räägitakse just nii ja mida see meile kõneleb? Analüüsis keskendutakse tõlkest kõnelemisel kasutatud väljenditele, sõnadele ja fraasidele. Sellel põhines ka Elin Sütiste (2009) artikkel „Märksõnu Eesti tõlkeloost 1906–1940: tõlkediskursust organiseerivad kujundid“. Vastates Sütiste uurimusega samadele küsimustele luuakse metodoloogilist järjepidevust, et leida millised muutused ilmsid 1950–1960 Nõukogude Eesti tõlkediskursuses võrreldes 20. sajandi esimese poolega ja mis võisid olla nende põhjused. Lisaks tuuakse välja vaadeldava kümnendi sees toimunud muutusi tõlgete kirjeldamisel. Olgu mainitud, et töös toodud tõlkeid iseloomustavate väljendite ja kujundite kategooriad võimaldavad kattuvusi, sest nii mõningaid fraase ja väljendeid on võimalik paigutada mitme kategooria alla. Selguse huvides on magistritöös tehtud kategooriatesse paigutamisel üks kindel valik.

2.2. Ajastu kultuuri- ja tõlketaust

Nõukogude Eestis kehtis kultuurivaldkonnas range tsensuur, mis kontrollis kõiki väljundeid, sealhulgas kirjandust ja tõlkeid (Lange, Monticelli 2014: 97). Kirjandusteoste ilmumine vähenes, sest karmistati kirjandusele esitatavaid nõudeid ning riiklikud kirjastused olid ainsad, mis võisid raamatuid kirjastada (Olesk 2003: 466). Lisaks pikendati teoste ilmumise protsessi läbi karmide retsenseerimiste ja kooskõlastamiste, millest suurem osa olid nii ranged, et paljud

autorid loobusid kirjutamisest (*ibid.*). Olesk (2003: 468) kirjeldab tabavalt mainitud olukorda: „Inimese tundeid, mõtteid ja mälu riigistada ei saanud, kõike muud inimese ümber sai aga küll.“ Alles sulaajal vabastati eelkontrollist kirjanduse, teaduse ja kunsti klassikute teosed (Veskimägi 1996: 54). Samuti polnud eelkontroll kohustuslik tõlgetele teiste liidurahvaste keeltesse, kui originaal oli eeltsensuuri juba läbinud (*ibid.*). Selline tsensuurisüsteem toimis katkematult kuni 1959. aastani (*ibid.*: 53).

Rangete nõuete tõttu polnud kirjanikel võimalik loometööga edasi tegeleda. Kuigi loomeprotsessis peeti tõlkimist teisejärguliseks tegevuseks (Gielen 2013: 39), hakkasid paljud represseeritud eesti kirjanikud elatist teenima peamiselt tõlkimisega (Lange, Monticelli 2014: 103). Kuna Eesti näol on tegemist võrdlemisi väikese riigi ja kultuuriga, olidki tõlkijad sageli ise autorid või kirjandusringkondadega seotud isikud, kes olid üldsusele hästi tuntud.

Nõukogude okupatsiooni algusaastatel domineerisid tõlked vene keelest ning moodustasid 42% kogu avaldatud ilukirjandusest (Lange, Monticelli 2013: 886). Sama ilmnes ajakirjas Looming aastatel 1950–1960 ilmunud tõlkearvustustest, kus valdava osa tõlketeoste lähtekeel oli vene keel. Põhiliselt tõlgiti venekeelseid teoseid eesti keelde just seetõttu, et Eesti varane sovetiseerimine tugines eelkõige sotsialistlike kultuurimustrite juurutamisele, milles oli nõukogude kirjanduse tõlkimisel keskne roll (Lange, Monticelli 2013: 886). Seda kinnitas ka hinnang, et „rahvad võivad kultuuriliselt jõudsalt edeneda ainult emakeele alusel“ (Miller 1951: 1243).

Aeg-ajalt ilmus ka kaudtõlkeid ehk teise keele vahendusel tehtud tõlketeoseid (Loodus 1958: 1271). Siiski oldi valdavalt arvamusel, et tõlkimine peaks toimuma alati otse algkeelest ning ainult juhul, kui vastava keele oskajaid ei ole, võib kasutada vahenduskeelt, milleks oli tavaliselt vene keel (Smuul 1954: 835). See ei tulene mitte vene keele kui kultuurikeele alavääristamisest, vaid tõlketöö põhimõtetest, mille järgi kaudtõlge toob sageli kaasa ebatäpsusi ja sisulisi ebakõlasid (*ibid.*).

Tõlkekirjandusele omistati suurt tähtsust eesti nõukoguliku rahvuskultuuri arenemises (Miller 1951: 1243). Tollase kirjandusmaastiku ühe kujundajana leidis Juhan Smuul, et Eesti omariikluse ajal ilmunud kirjandus mürgitas rahva teadvust ning moonutas ja rikkus inimest. Seevastu nõukogude ajal ilmunud kirjandus kasvatas inimesi. (Smuul 1954: 845) Tõlgete ideoloogilist iseloomu väljendas ilmekalt loosung: „Sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“, mis tähendab, et iga rahvas ehitab sotsialistlikku kultuuri omas keeles (Sirge 1952a: 945), oma väljendusvahenditega, kuid ühiste eesmärkide nimel. Järk-järgult suurenes eesti kirjanduse

tõlkimine teistesse keeltesse, et tutvustada seda teistele nõukogude „vennasrahvastele“.

Teadvustati:

Nõukogude kirjandus, olles välismaistele kirjanikele innustavaks eeskujuks ja kogemuste allikaks uue, eesrindliku, progressiivse kunsti eest, rikastub ühtlasi ka ise, kasutades oma arengul ja täiustumisel progressiivsete välismaiste kirjanike parimaid saavutusi. (Rommelgas 1955: 490)

Tõlkimine muutus selles kontekstis lisaks kirjanduse vahendamisele eeskujuks teistele rahvastele. Seega omas tõlkimine ka nõukogude rahvuskultuuri kujundamise otstarvet.

Sulaajal avanes võimalusi vabamaks loome- ja tõlketgevuseks, mida kasutasid ära paljud haritlased. Nii suurenes oluliselt tõlgete osakaal välismaistest allikatest, mis laiendas märgatavalt lugejaskonna silmaringi (Lange, Monticelli 2013: 887). Sealhulgas pidi nii kunst kui kirjandus olema suunatud töörahvale, olles neile arusaadav ning neid innustav (Olesk 2003: 496). Sellest lähtuvalt oli kirjanduse eesmärk just töörahva kasvatamine sotsialismi vaimus (*ibid.*: 467).

Nõukogude Eesti tõlkekultuur oli tihedalt põimunud ideoloogiliste nõudmistega, mis kujundasid nii tõlkeprotsessi kui tõlgitavate teoste sisu. Tõlkimist ei käsitletud üksnes kultuurilise vahendusena, vaid ka vahendina, mille abil vormiti sotsialistlike väärtustega inimest ja kultuuri.

2.3. Sõnasõnaline tõlge kui vaenlane

Esimene silmatorkavam kujund, mis tõlgete kirjeldamisel välja joonistus, oli sõnasõnalisuse taunimine ja selle kujutamine vaenlasena. Läbi kogu kümnendi kerkis esile selge kriitiline hoiak sõnasõnalise tõlke ehk bukvalismi või formalismi suhtes. Formalismi ja bukvalismi all mõisteti tõlkeviisi, kus keskenduti originaali jäigale jäljendamisele ilma selle väljendusvahendite muutmiseta, piirates selle loomulikkust (Peep 1957: 946). Sõnasõnalist tõlget kirjeldati kui probleemi, mis kahjustab tõlkekirjanduse kunstilist väärtust ja loetavust ning on tõlkijatele peamiseks ohuks ja komistuskiviks (Sepamaa 1960: 1550). Üldiselt on tõlkearvustuste autorid arvamusel, et tõlke eesmärk ei seisa üksnes keeleliste üksuste asendamises sihtkeele vastetega, vaid hõlmab ka kultuuriliste ja stiililiste tähenduste tõlgendamist ning vahendamist. Artiklites ja arvustustes avaldus sõnasõnalise tõlke problemaatilisus eelkõige venekeelsete kirjandustekstide eestikeelsetes tõlgetes, mida oli 1950ndatel kõige rohkem.

1950ndate alguses kasutati sõnasõnalise tõlke iseloomustamiseks väljendeid nagu „kramplikult“ (Pomm 1952: 1063) ja „pingutatud“ (Sirge 1952a: 945) viidates liigsele

originaali järgimisele, mis kahjustab tõlke kvaliteeti ja pärsib selle loomulikkust. Kümneni lõpupoole kasutati sõnasõnalise tõlke kirjeldamiseks koguni väljendit „orjalikult“ (Altoa 1957: 1115). Nii rõhutati jätkuvat kinnihoidmist lähtekeele struktuurist ja sõnastusest, kuigi sõnasõnalise tõlke puudustele pöörati tähelepanu juba kümneni algusest saadik. Samuti kirjeldati sõnasõnalisust väljendiga „mehaaniline“ (Peep 1957: 946). Mehaanilise tõlkimisega viidatakse sageli loominguilisuse ja kunstilise tunnetuse puudumisele.

Sõnasõnalisust tauniti nii tõlkijate töövõtete kirjeldamisel kui ka tõlgete vastuvõtu analüüsimisel sihtkultuuris. Seda kirjeldati kui tõlkija „kõige kurjemat vaenlast“ (Sokolov 1954: 361) ja „suurimat tõlkealast puudust“ (Samma 1954: 349), mis on tõlkearvustuste autorite väidete kohaselt omane peaaegu kõigile tolleaegsetele tõlketeostele. Märkigi, et originaali struktuuri jäigalt jäljendavad tõlked on keeleliselt kohmakad, võõrad ja raskesti loetavad (Tulik 1952: 1404). Sellega vähenes tõlkija võime „[...] täies ulatuses üle kanda autori isikupärast, nõtket ja meloodilist stiili“ (*ibid.*). Sarnase tähelepaneku tegi ka Pärsimägi (1953a: 123), kelle arvates tuleb sõnasõnalist täpsust vältida, et säilitada eesti keelele omane väljendusviis.

Valdavalt oldi arusaamal, et sõnasõnaline tõlge mõjub negatiivselt nii keelelisele loomulikkusele, stiililisele omapärale kui ka tõlke vastuvõetavusele sihtkeeles. Selline arusaam kujunes vastusena varasema perioodi arusaamale, et tõlke täpsus tähendab täielikku originaalteksti jäljendamist. 1950ndatel seevastu peeti tõlke kvaliteedi määramisel tähtsaks, et see oleks sisuliselt originaalile lähedane, kuid siiski oma keele- ja kultuuriruumi sobituv (Altoa 1957: 1115). Samal ajal ei peetud õigustatuks tõlkija piiramatut vabadust, kui see viib originaalteksti tähenduslikule moonutamisele. Näiteks ütles Nirk (1951b: 1398): „On püütud mitte ainult originaali sõna-sõnalt eesti keelde „ümber panna“, vaid tungida teose laadi ja põhimeeleolusse ning seda edasi anda meie keele vahenditega.“ Samal seisukohal oli ka Pärsimägi (1953a: 123): „Tõlke heaks küljeks on püüdnud vältida sõnasõnalist tõlget. Kuid vaba tõlke juures on tõlkija kohati muutnud originaali mõtet.“ Isegi kui tõlkija suudab saavutada sisuliselt täpse tõlke, ei saanud pidada põhjendatuks teose algse tähenduse muutmist. Seega sõltus tõlke kvaliteet tõlkija suutlikkusest vahendada teose tähenduslikku sisu ning selle esteetilist ja kultuurilist mõõdet.

Vaadeldud perioodi Nõukogude Eesti tõlkearvustustes avaldus oluline põhimõte, et tõlkija töö ei tohi piirduda sõnade ülekandmisega, vaid peab hõlmama teose sisulist mõistmist ja loovat lähenemist. Seda ideed väljendas tabavalt ka Peep (1957: 946), kelle sõnul „pedantsus, millega tõlkija-bukvalist originaali sõnastusest kinni peab, kõneleb tavaliselt tema vähesest

süvenemisest tõlgitava teose mõttesse – puud varjavad tal metsa ega lase teda loovalt suhtuda oma ülesandesse.“ Tõlkijalt oodati süvenemist tõlgitava teose sisusse, mille juures peab ta olema loominguline ning mitte kinni jääma üksikutesse sõnadesse. Peep kasutas kujundlikku metafoori „puud varjavad tal metsa“ selleks, et näidata, kuidas sõnasõnalt tõlkija näeb üksikuid sõnu, kuid ei taju nende taga peituvat tervikut.

Sõnasõnalise tõlke peamiseks põhjuseks peeti sageli tõlkija väheseid kogemusi. Näiteks ei pruugi puudulike teadmistega tõlkija alati mõista, et erinevad kujundid pole alati otsetõlkes ülekantavad ega säilita erinevates keeltes samu emotsionaalseid varjundeid (Tulik 1956: 2095). Osaliselt omistati vastutus sõnasõnalise tõlke eest toimetajatele, kelle täpsuse nõuet järgides jäävad tõlkijad liialt originaali kinni (Sirge 1952: 945). Samas leiti, et nii kaua kui tõlkimist käsitletakse ainult puht-keelelisest vaatepunktist (Samma 1954: 349), polegi võimalik sõnasõnalisust täielikult vältida. Samal arusaamal oli ka Pervik:

Hea tõlkija, ei vea sõrmega originaalist järge, vaid suhtub oma töösse loovalt, kasutab originaali iseloomule, keelele ja stiilile vastavalt fraseoloogiat, dialektisme, arhaisme ja kõike seda, mis eraldab ilukirjanduslikku keelt kantseleikeelest, seal, kus see on võimalik, millesse ta tõlgib, pidades muidugi kogu aeg silmas, et ta ei muutuks kaasautoriks. (1956: 534)

Kuigi tõdeti, et sõnasõnalisus ei moonuta tõlkes teose üldist mõtet, tuleks seda siiski teose kui kunstilise terviku säilitamise huvides vältida (Pärsimägi 1953b: 498). Näiteks sõnas Samma:

Niisiis: esimene ja kõige suurem puudus, mis meil ikka veel tõlgetes esineb, mõnedes rohkemal, mõnedes vähemal määral, on sõna-sõnalisus, originaali keele mõju all olek. Kunstipärase tõlke esimeseks nõudeks on aga see, et tõlge peab olema tehtud oma emakeele seaduste ja grammatika alusel. (1954: 353)

Nii kinnistus 1950ndatel seisukoht, et tõlkida tuleb „[...] terviklikku kunstiteost, selle kujundeid, mõtteid, mitte sõnu ega lauseid [...]“ (Samma 1954: 349). Väideti, et nõukogude ajale eelneval perioodil koondus tõlkijate tähelepanu pigem üksikute sõnade edasiandmise täpsusele, mistõttu mõistsid paljud tõlkijad tõlkimist kui lihtsalt sõnade vahendamist ühest keelest teise. Samma (1954: 349) omistas sõnasõnalisest tõlkest eemaldumise ja tõlketaseme tõstmise mõneti ka Stalini keeleteaduslike kirjutiste ilmumisele. Nimelt toodi nendes esile iga keele sisemised seaduspärasused ja lükati ümber arusaam, et tõlkimisel tuleks eelkõige järgida lähtekeele lauseehitust ja grammatikat (*ibid.*). Seega hakati tõlkimises senisest enam rõhutama sihtkeele loomupärase struktuuri ning kunstilise terviku edasiandmise tähtsust.

Tõlkearvustustest ilmnes, et 1950ndate tõlkediskursuses kujunes välja selge ja järjepidev sõnasõnalise tõlke taunimine. Sõnasõnalisust peeti suurimaks tõlkealaseks probleemiks, mis ilmnes juba kümnendi alguses. Erinevate autorite hinnangul kahjustab see teoste keelelist loomulikkust ja kunstilist väärtust. Tõlkimist mõisteti üha enam kui loomingulist protsessi, mille keskmes oli originaali keeleline, stiililine ja kultuuriline vahendamine. Varasem arusaam

tõlgete keelelisest täpsusest asendus tõlgenduspõhise käsitlemisega, kus peeti oluliseks sihtkeele kirjanduslike väljendusvahendite kasutamist. Sõnasõnalisuse põhjusena nähti kõige sagedamini tõlkijate väheseid kogemusi. Kümnenäendi jooksul hakati järjest enam rõhutama tõlkija loovust, stiilitunnetust ja sihtkeele eripära. Samuti toetas selline lähenemine arusaama tõlkest kui terviklikust kunstiteosest, mitte sõnade mehaanilisest ülekandmisest.

2.4. Tõlge kui kunst

Teine levinum kõnekujund, mida 1950ndatel kasutati, on tõlke võrdlemine kunstiga. Sarnaselt sõnasõnalise tõlke taunimisega, oli seegi kasutuses läbi kogu kümnenäendi. Tõlke käsitlemine kunstina võimaldas tõlkimist kirjeldada kui loomisprotsessi, mis eeldas tõlkijalt kunstilist vaistu, loomingulisust ja tugevat stiilitunnetust (Tobias-Malõševskaja 1955: 1521). Kunstilist tõlkimist nimetati realistlikuks tõlkimiseks, milles on oluline süvenemine originaali olemusse ning selle kujundite ja stiili silmas pidamine (Samma 1954: 350). Kunstilise tõlkimise keskmes oli arusaam, et lugeja ootused tõlkele ei erine ootustest originaalile (Tobias-Malõševskaja 1954: 366). Sellel seisukohal oli ka Peep:

Tõenäoliselt on nii, et kui antakse valida kahe ilukirjandusliku tõlke vahel, kusjuures üks lähtub ainult sisulise täpsuse säilitamise põhimõttest, teine aga näeb eesmärki elamuslikkuse edasi andmisel, eelistab kirjandusliku maitsega lugeja ikka viimast. (1957: 945)

Teos pidi suutma lugeja tähelepanu köita, teda kaasa haarata ja liigutada. Kuna kunstipärane tõlge taotles teose olemusliku täpsuse järgimist, võib selle üheks tunnuseks pidada, et tõlge pidi olema tehtud emakeele keelereeglite ja grammatika põhjal (Samma 1954: 353). Iga teos, mis on mõnda teise keelde tõlgitud, muutub selle rahvuskultuuri osaks. See tähendas, et „[...] tõlgitud teose väärtuse määravad tema kunstilised voorused, mida tõlkija on suutnud edasi anda oma emakeele vahendite varal.“ (Tobias-Malõševskaja 1954: 366). Veel toodi kunstilise tõlke tunnustena välja selliste sõnade ja väljendite kasutamine, milles „[...] kõige täpsemalt ja täielikumalt avalduvad kirjaniku mõtteid ja tundeid [...]“ (Tobias-Malõševskaja 1955: 1523). Seega vastandus kunstiline tõlkimine otseselt sõnasõnalisele tõlkele (Pärsimägi 1953: 498). Kunstilise tõlke puhul oli tõlge täielikult kohandunud sihtkeelele, kujundid mõjusid loomulikult ja elavalt ning teost oli võimalik tajuda kunstiteosena, mitte lihtsalt kirjandusloolise nähtusena (Peep 1957: 945).

Tõlke kunstilisust peeti positiivseks hinnanguks, mille puhul toodi välja eelkõige tõlke loomingulisust, sisulist süvenemist ja esteetilist taset rõhutavaid väljendeid. Näiteks kui tõlge

oli „kunstiliselt kõrgel tasemel“ (Samma 1954: 348), viitas see lisaks keelelisele ja sisulisele väärtusele ka stiililisele läbimõeldusele. Samas kurdeti, et „tõeliselt kunstipärased tõlked“ jäävad siiski haruldusteks (Samma 1954: 349), demonstreerides kunstilise tõlke kui ideaalvormi rasket saavutatavust, ent soovitud positsiooni.

Kuigi tõlkimist nähti kirjandusliku loomeprotsessina, oldi üldiselt arusaamal, et tõlkija ei tohi muutuda kirjanikuks. Tõlkijat käsitleti kui kunstnikku. Seda eelkõige seetõttu, et tõlkijale on „[...] teises keeles juba kõik kirjanduslikud komponendid kätte antud [...]“, mis teeb temast vaid tõlgendaja (Samma 1954: 350). Rimmelgaski (1955: 490) oli arusaamal, et tõlkija peab olema kunstnik, sest tõlkimine pole ainult keelelise, vaid kunstilise tunnetuse valdkond. Siiski leidis arvustustes ka vastandlikke arvamusi. Näiteks Sepamaa (1960: 1553) sõnul on tõlkija nii kirjanik kui ka kunstnik ja teda tuleb selleks pidada kõigi sellest tulenevate järeldustega. Seda eelkõige seetõttu, et tõlkijalt nõuti samaväärset keelelist meisterlikkust ja stiilitunnetust nagu kirjanikult. Samuti eeldati tõlkijalt oskuslikku keelekasutust ja algupärandi autori maailmatunnetuse mõistmist, et ta oleks võimeline seda teises keeles kunstiliselt edasi andma (Tobias-Malõševskaja 1955: 1522). Sepamaa (1960: 1553) nentis, et „tõlge peab olema heas, laitmatus eesti keeles ja niisama loetav nagu originaal, nii et lugeja ei märkagi, et tegemist on tõlkega.“ Kunstilistele detailidele tähelepanu pööramine oli seejuures ülimalt oluline, sest pealiskaudsus või hoolimatus kujundite ja stiilielementide edastamisel võis muuta teose algset tähendust, moonutada selle stiili või vähendada tõlke kunstilist mõju lugejale (Tobias-Malõševskaja 1955: 1521). Nendesse tõlkijatesse, kes ei suutnud klassika ega kaasaegse kirjanduse tõlkimisel tagada kunstilist taset suhtuti väga kriitiliselt (Surkov 1955: 53).

Väljend tõlge kui kunst oli vaadeldud perioodil läbivalt kasutuses, muutudes eriti oluliseks tõlgetest kõnelemisel kümnendi keskpaigas. Kunstilise tõlke tähtsus kerkis esile vastandina sõnasõnalisele tõlkele. Tõlge pidi olema täpne mitte keeleliselt vaid kunstiliselt. Tõlge kui kunst tähendas 1950ndate käsitlustes seega oskust säilitada ja vahendada originaalteose kunstilist ja ideelist sisu viisil, mis kõlas loomulikult ja veenvalt sihtkeeles. See nõudis tõlkijalt sama tundlikkust ja loomingulisuse taset nagu autoriltki. Üldiselt nõustuti, et tõlkija ei ole ainult keeleline vahendaja, vaid kunstnik, kelle töö tulemus peab vastama samadele nõuetele kui originaalteos. Kunstilistele detailidele tähelepanu pööramist peeti ülimalt tähtsaks, mis tõttu sõna „kunstiline“ kasutati tõlgete kirjeldamisel positiivse hinnanguna.

2.4.1. Tõlge kui looming

Tõlkimise käsitlemine kunstina tõi kaasa ka tähelepanu tõlketöö loomingulisele poolele. Järjest enam muutus teisejärguliseks tõlkimise käsitlemine tehnilise tegevusena, tuues esiplaanile selle loomingulisuse (Samma 1954: 348), mis 1950ndate lõpupoole muutus eriti silmatorkavaks. Tõlke kui loominguga juures peeti vajalikuks võimalikult täpselt edasi anda originaali vaimu, kujundeid ja stiili (Samma 1954: 350).

Tõlkimise kirjeldamisel loomingulise tegevusena kasutati 1950ndatel väljendeid nagu „loov lähenemine“ (Nirk 1951b: 1398) ja „loov suhtumine“ (Pervik 1956: 534). Neid väljendeid kasutati valdavalt positiivses võtmes, tunnustades tõlkija vabamat suhtumist tõlkimisse. Samuti jagati arvamust, et tõlkija on „[...] loominguline töötaja, keele ja üldise kultuuri arendaja“ (Samma 1954: 354). Tõlkijalt oodati oskust näha teksti sügavamat mõtet ja autoripoolset sõnumit. Originaali sõnastuse järgimine jäi selle kõrval teisejärguliseks. Loovus seostus seejuures samuti ideelise täpsuse ja kunstilise mõju säilitamisega.

Olulise aspektina tõstati tõlke kui loominguga juures juba kümnendi alguses küsimus, kui täpselt või kui vabalt peaks tõlkima. Tõlkija pidi oma töösse suhtuma loovalt, kuid siiski vastutustundlikult. Tõlkija ei tohtinud jääda kinni originaali sõnastusse, kuna see tähendas sõnasõnalist tõlget ja viitas tõlkija vähesele loovusele (Peep 1957: 946). Üheks keskseks põhimõtteks kujunes täpsuse ja vajaliku loomingulisuse vahel tasakaalu leidmine. Kümnendi lõpuks oli välja kujunenud arusaam, et tõlkida võiks „[...] nii täpselt kui võimalik ja nii vabalt nagu peab“ (Sepamaa 1960: 1952). Samal arvamusel oli ka Tobias-Malõševskaja, kelle sõnul tuli kinni pidada mõistlikust täpsusest, kus „[...] võib ning peab kasutama loominguga elemente [...]“ (Tobias-Malõševskaja 1955: 1521). Vaba tõlget ei tohtinud segamini ajada ümberjutustusega (*ibid.*). Ühtlasi peeti halvaks nähtusekstõlgete täiendamist ülearuste ja õigustamatute lisanditega (Nirk 1951b: 1398). Näiteks sõnas Pärsimägi (1953a: 123), et „mõnel juhul on tõlkija asjatult lisanud sõnu, mida originaalis pole.“ Seega pidi tõlke loominguline vabadus alati olema „[...] ideeliselt ja kunstiliselt põhjendatud [...]“ (Tobias-Malõševskaja 1955: 1521).

Tõlkija loomingulisus oli vajalik, kui see toetas originaali mõtte ja stiili täpselt edasi andmist. Tõlkimise puhul rõhutati vajadust süveneda teose sisusse, tabada selle vaim, stiil ja kujundlikkus. Samas ei tohtinud tõlkija loovus muutuda meelevaldsuseks. Tõlkija loomingulisus pidi olema tasakaalus täpsuse ja loovusega, et säilitada teose sisuline ja kunstiline väärtus.

2.4.2. Tõlge kui adekvaatne tervik

Tõlkearvustustest ilmnes, et tõlkekvaliteedi kirjeldamisel kasutati mitmeid erinevaid väljendeid, millega hinnati tõlgete vastavust ootustele. Üheks selliseks sõnaks kujunes tõlgete „adekvaatsus“. Seda kasutati tõlgete kirjeldamisel, viidates tõlke kvaliteedinõuetele ja seades ootused tõlketööle. Kümneni jooksul muutus väljendi „adekvaatsus“ tähendus tõlkearvustustes järjest olulisemaks, hõlmates lisaks sisulisele täpsusele ka autori stiili, kujundlikkuse ja üldise meeleolu edastamist. Adekvaatsust käsitleti peamiselt ideaalina, mis vastandus sõnasõnalisele tõlkele. Adekvaatse tõlke tunnustena toodi välja tõlketeose keeleline ja sisuline vastamine originaalile (Adams 1957: 946).

Selge soov eemalduda sõnasõnalisest tõlkimisest avaldus juba vaadeldava kümneni alguses. Tsiteerides Sirge arvamust:

Nagu paljude meie viimase aja tõlgete puhul, tahaks siingi korrata seda, et suure täpsuse taotlemine ei anna veel kunstiliselt täisväärtuslikku tõlget. Adekvaatsuse nõue, mis juba mitmel puhul meil on õigustatult üles tõstetud, eeldab hoopis rohkem kui kunstiliste kujundite järeloomist. (1951: 380)

Sõnaga „adekvaatsus“ vastanduti teadlikult sõnasõnalisele tõlkele ning rõhuti tõlgete kunstilisele ja sisulisele terviklikkusele. Sarnast tõlke terviklikkusele suunatud käsitlust jagab ka Sepamaa. Tema hinnangul on adekvaatne tõlge võimalik vaid siis, kui lähenetakse teosele kui tervikule (Sepamaa 1960: 1553). Seda lähenemist täiendas Adams (1958: 941) mõttega: „tõlkijal, kes taotleb sõnasõnalist täpsust, ei õnnestu alati poeetiliste kujundite loomine sihtkeeles.“ Jõgi (1953: 636) nendib samuti, et tõlked peavad olema mitte ainult täpsed ja õiged, vaid ka adekvaatsed.

Leiti, et tõlgete adekvaatsus on seotud nende valmimise ajaloolise konteksti ja teose tõlgendusega. Näiteks sõnas Adams:

Klassikalise vene kirjandusega süvenenum tutvumine on Eestis olnud keeruline ja dialektiline protsess, mis vajab veel hoolsat ning laiahaardelist uurimist. Ammu on üle saadud primitiivsest arusaamisest nagu seisaks see ainult enam-vähem süstemaatilises tõlkimises, nende tõlgete parandamises ja levimises. Ei, iga üksiku klassikuga tutvumine käis sageli eriteed, kusjuures erinevad olid nii teoste valik, ilmumise aeg, tõlkimise laad, tõlgete sõltuvus meie oma kirjakeele arenemise tasemest, tõlgete adekvaatsusastme sõltuvus ajaloolisest momendist ja vastava teose interpretatsioonist. (1959: 615)

1950ndatel mõisteti, et tõlgete adekvaatsus on seotud konkreetse ajahetke kultuuriliste ja ka poliitiliste asjaoludega, sest iga tõlketeose loomine toimub erinevates tingimustes. See näitab, et tõlgete hindamine polnud absoluutne, vaid sõltus ajastu ja muude olude eripärast. Nii kujunes tõlke adekvaatsus oluliseks kriteeriumiks tõlke kvaliteedi määramisel.

Tõlgete adekvaatsusele omistati ka ideoloogiline eesmärk kujundada nõukogude rahvaste ühist kultuuriruumi. Rimmelgas (1955: 490) tõstab esile, et adekvaatne tõlge on kultuuride

suhtlemise eelduseks ning ilma selleta ei saa toimuda rahvaste vahelist läbikäimist. Sarnaselt rõhutab Tobias-Malõševskaja (1955: 1521), et ilukirjanduslike tõlgete puhul tähendab adekvaatne tõlkimine rahvaste vahelise läbikäimise võimalikkust. Tema sõnul rajaneb sellele ülemaailmne kultuur ning see on „[...] kultuuri arenemise eeldus [...]“ (*ibid*).

Kuigi adekvaatus seati ideaaliks, tunnistati tõlkearvustustes selle saavutamise raskusi. Näiteks juhtis Adams tähelepanu sellele, et tõlked jäid keeleliselt ja sisuliselt täpsuselt madalale tasemele. Seda põhjendati tõlkijate ebapiisava võõrkeele oskuse ning eesti kirjakeele arengu tasemega, mis ei võimaldanud adekvaatselt tõlkida (Adams 1957: 928). Alতোa märkis: „Muidugi pole sõnastus ju alati kaugeltki adekvaatne, kuid tõlkija ei ole moonutanud algteksti mõtet“ (1958: 310). Nii viitas ta sellele, et kuigi tõlge polnud adekvaatsuselt täisväärtuslik, suutis tõlkija säilitada originaali sisulise täpsuse. Seega oli adekvaatsuse saavutamine seotud nii tõlkija professionaalsusega kui ka kultuurilise ja keelelise valmisolekuga sihtkeelele.

Tõlke adekvaatus oli oluline aspekt tõlkekvaliteedi hindamisel. Adekvaatne tõlge vastas sisuliselt ja keeleliselt originaalile ning edastas teose kunstilise olemuse ja autorile omapärase stiili. Kuna adekvaatne tõlkimine vastandus sõnasõnalisele tõlkele, mida kogu kümnendi jooksul kujutati kui probleemi, kujunes adekvaatus mõnes mõttes ideaaliks ja tõlgete eesmärgiks. Samuti mõisteti adekvaatsusega seotust tõlgete ajaloolise ja kultuurilise taustaga ning ühise nõukogude kultuuriruumi kujundamist.

2.4.3. Tõlkimine kui ehitus

Nõukogude Eesti tõlkediskursuses kerkis veel ühe väljendina esile tõlkimine kui ehitus. See kõnekujund esines tõlkearvustustes pigem kümnendi alguses ja keskpaigas. Tõlkimise käsitlemine ehitusena võimaldas kirjeldada tõlkija tegevust loova ja konstrueeriva protsessina, mille käigus moodustati kunstiliselt terviklik ja sisuliselt täpne teos.

Tõlkimine kui ehitus väljendus tõlkearvustustes mõningate variatsioonidega. Mõnel juhul võrreldi sõnu „ehitusmaterjaliga“. Nii kirjutas Sirge:

Need möödalaskmised on iseenesest tühi, aga kuna kirjandusliku kujukuse saavutamise ehituskivideks on sõnad, siis mida täpsemad kivid oma täpsel kohal, seda ilusam, mõjuvam tuleb ehitus. Ebamääraseid või ähmaseid kujutlusi esilekutsuvad sõnad ei sobi hea stiili ehitusmaterjaliks. (1952b: 1283)

Sõnu kirjeldati kujundlikult kui kive, mille sobivus, täpsus ja paigutus määras kogu teose stiililise kvaliteedi. Tõlkija ülesanne oli oskuslikult valida õiged sõnad, sest iga sõna ei pruugi alati sobida „ehitusmaterjaliks“, rikkudes seejuures teose terviklikkuse. Kuna iga keeleline

valik mõjutas tõlketeose kujukust, siis eeldas selline lähenemine tõlkijalt täpsust ja stiilitunnetust. Sõnu kui ehitusmaterjali kasutas ka Tulik, kelle sõnul võib tõlketöö kannatada, kui tõlkijal puudub piisav poeetiline tunnetus või kaldutakse liialt sõnasõnalisse edasiandmisse (1956: 2095). Veelgi enam tõi Tulik (1956: 2095) välja, et tõlkija „[...] taotleb liiga sõnasõnalist ülekannet, arvestamata, et ühest ja samas sõnamaterjalist loodud kujundid ei kattu kahes erinevas keeles emotsionaalsest küljest peaaegu kunagi.“ Sellest avaldus, et tõlkimist käsitleti taas kord loomingulise protsessina, mis ei saanud olla lihtsalt mehaaniline sõnade tõstmine ühest keelest teise. Sageli võisid näiliselt sobivad sõnad vajada kohandamist, et vastata sihtkeele eripäradele.

Laiemas tähenduses käsitletakse tõlkeid osana ideoloogilisest ehitustööst, kus tõlgete rolli nähti ehitusmaterjalina nõukogude kultuuri kujundamisel. Sokolov (1954: 365) kirjutas: „On vaja alati meeles pidada, et ilukirjanduse tõlked on ülitähtis ehitusmaterjal sotsialistliku kultuuri hoone püstitamisel.“ Selles kontekstis ei käsitletud tõlkeid enam üksikute tekstidena, vaid nähtusena, mis kujundab kogu kultuuri. Tõlkija tööd nähti rahvusliku ja ideoloogilise tähtsusega, sest tema tõlkevalikud mõjutavad seda, millised väärtused jõuavad lugejateni.

Väljendiga tõlkimine kui ehitus rõhutati kujundlikult, et tõlkija pole vaid keeleline vahendaja, vastandudes taas sõnasõnalisele tõlkimisele. Tõlkimist nähti loomingulise protsessina, mida kirjeldati ehituslike terminitega. Seejuures võrreldi sõnu kujundlikult kividega, mille valik ja täpne tekstis „asetsemine“ määrasid teose stiililise taseme. Ühtlasi käsitleti tõlkeid osana ideoloogilisest ja kultuurilisest „ehitustööst“, milles tõlgetel oli märkimisväärne roll.

2.4.4. Tõlkimine kui käsitöö

Tõlkimist kujutati 1950ndate tõlkediskursuses sageli ka käsitööna. Käsitöö metafoori kasutati nii tõlkija kui tõlgete olemuse kirjeldamiseks. Tõlkimise võrdlemine käsitööga omas seejuures negatiivset tähendust.

Kümnendi esimeses pooles avaldati mõtet: „[...] me peame selle poole püüdma, et meie tõlkijad ei oleks mitte käsitöölised, vaid kunstnikud“ (Samma 1954: 358). Käsitöolisega võrdlemise kaudu kritiseeriti tõlkijat, kelle töös puudus viimistlus, kunstiline tunnetus või originaali mõistmine. Sealhulgas märgiti, et mõned tõlked ei suuda edasi anda originaali sisurikkust ega väljenduslikku jõudu, jättes seega mulje käsitöolisest töövõttest, mitte

kunstilisest loovusest (Peep 1957: 949). Tõlkijat ei käsitletud enam tehnilise vahendajana, vaid loojana, kellel on vastutus tõlke ideelise ja sisulise väärtuse edasiandmisel.

Tõlkimise kui käsitöö ideed kirjeldati järjest väljendusrikkamalt ja ilmekamalt. Nii sõnas kümnendi lõpus Kulpa (1958a: 475): „Üldiselt peab tähendama, et need kõrvaldamata jäänud traagelniidid ja mõned tagurpidi etteaetud nõöbid ei tohiks lugemisel küll kellegi head tuju rikkuda, sest kuub istub ju muidu hästi.“ Metafoorsed kujundid nagu „traagelniidid“ ja „tagurpidi etteaetud nõöbid“ illustreerivad väga kujundlikult tõlke käsitöölise olemust. Seejuures kasutati tõlke kohta metafoorina sõna „kuub“. Kuigi tõlke üldmulje võis olla rahuldav, tõusid esile detailid, mis reetsid tõlkija hooletust või ebatäpsusi. See näitas, et tõlke viimistletus oli tollal määrav tõlkekvaliteedi hindamisel. Tõlke käsitöölisele olemusele viidati kujundlikult ka järgnevalt:

Mis puudub „Modeste Mignoni“ ja „Béatrixi“ eestikeelsesesse tõlkesse, siis näib nende tõlkija N. Toiger teadvat, et kunst nõuab oma altarile kauneid katteid ja et neid on vaja hoolikalt ning kannatlikult tikkida. Kuid siiski leidub tema töös mitmesuguseid kõrvale sattunud nõelakäike, mida Balzaci teoste tõlgetes oleks tulnud vältida. (Kulpa 1958b: 1109)

Väljendid nagu „kannatlikult tikkima“ ja „kõrvale sattunud nõelakäigud“ tõid arvustustes esile kriitilise suhtumise tõlke käsitöölisse olemusse. Lisaks rõhutatakse nende metafooridega tõlkija kohustust teha tõlkimisel läbimõeldud ja teadlikke otsuseid, et tagada tõlke täpsus ja kunstiline terviklikkus. Seega ei piisanud taas sisu täpsest vahendamisest, vaid oluline oli ka vormiline ja stiililine korrektsus. Tõlkija roll ei piirdunud mehaanilise vahendaja omaga, vaid eeldas loomingulist lähenemist ja esteetilist vastutust.

Seega tähistas tõlke käsitööna kujutamine 1950ndatel ennekõike kriitikat, väljendades tõlke viimistlematust. Seejuures kasutati metafoorseid väljendeid nagu tõlkimise protsessi võrdlemine tikkimisega ja tõlke võrdlemine rõivaga. Sellised kujundid annavad mõista, et tõlge võis pealtnäha olla korrektne, kuid sellega lähemalt tutvudes võivad siiski välja paista „traagelniidid“, mis reetsid tõlke pealiskaudsust ja tõlkija hooletust. Seeläbi rõhutati et tõlkimine nõuab mitte ainult tehnilist oskust, vaid ka kunstilist tunnetust ja sisu täielikku mõistmist.

2.5. Hoolikas ja vastutustundlik tõlkija originaali eripärade edastamisel

1950ndate Nõukogude Eesti tõlkediskursuses tähtsustati tõlkija hoolikust ja vastutustunnet. Tõlkija rolli nähti vastutustundliku vahendajana, kelle ülesanne oli edastada tõlkes originaali

vormiline ja kunstiline täpsus ning samas säilitada autorile omane stiil. Selles kontekstis muutus tõlkija hoolikus ja vastutustunne oluliseks hindamiskriteeriumiks tõlgete kvaliteedi määramisel.

Sõnadega „hoolikus“ (Uibo 1950: 636) ning „vastutustunne“ (Samma 1954: 349) ja „vastutusrikas“ (Sokolov 1957: 105) näitlikustati tõlkija ülesannet teose kultuurilise ja ideoloogilise sisu täpsel edasiandmisel. Näiteks märkis Tulik (1956: 2095): „Tõlkija on olnud tähelepanelik ja pühendunud“. Arvustustes oldi arvamusel, et tõlkija hoolikus peab olema järjepidev ning isegi üksikud kõrvalekalded võivad rikkuda tõlke üldmulje. Nirk sõnas kriitiliselt, et „tuntav on samuti mõningane tõlke viimistlematus: on jäänud sisse rida mitmesuguseid „iludusvigu“, mis kipuvad paiguti kahjustama muidu hoolika töö tulemusi“ (Nirk 1951b: 1398).

Lisaks tehnilisele täpsusele peegeldus tõlkija „hoolikus ja vastutustunne“ autori stiililise omapära säilitamises. Autori stiili omapära säilitamisega peeti silmas algupärandi stiili, vormi ja kunstilise ilme säilitamise tähtsust sihtkeeles. Uibo (1950: 636) sõnas: „Tõlkija E. Hangel on õnnestunud edasi anda kirjaniku rahvuslikult omapärane tabav väljenduslaad ja lüüriline alatoon. Tõlge on tehtud hoolikalt ja vastutustundega.“ Sama arvamust jagas ka Pomm (1952: 1063): „Teose eestikeelne tõlge on tehtud hoolikalt ja asjatundlikult. Autori rahvalik ja mahlakas keel on edasi antud üsna õnnestunult.“ Mitmetes arvustustes toonitati, et hea tõlke eelduseks on autori stiili tabamine ja selle edasiandmine. Villem (1950: 1016) kommenteeris, et eestikeelne tõlge tuleb „[...] nii autori stiili säilitamise kui ka tõlke täpsuse poolest lugeda igati õnnestunuks.“ Sama mõtet väljendas Šumakov (1956: 1034): „Käesoleva tõlke puhul võib konstateerida tõlkija head arusaamist originaalist ja võimet bõliinade omapärasesse poesiamaailma sisse elada. Kahjuks ei saa seda nii mõnigi kord öelda eesti keelest vene keelde tehtud tõlgete kohta.“ Tõlkijale määratud eesmärk originaali eripärasid täielikult mõista ja neid tõlkes säilitada aseta ta väga nõudlikku positsiooni. Arvustustes leiti, et tõlke truudus originaalile ei seisne mitte üksnes sõnalises täpsuses, vaid teose sisulise olemuse edastamises (Adams 1958: lk). Tõlkija ülesandeks sai seega võimalikult täpselt edasi anda originaalteose vorm koos selle keeleliste ja stiililiste eripärade ning autori väljenduslaadiga (Tobias-Malõševskaja 1955: 1522).

Teose sisulise olemuse edasiandmiseks ja autori stiili säilitamiseks esitatud nõuetest oli üks olulisemaid originaalteose tervikuna käsitlemine. Samma rõhutas, et tõlkija ülesanne on selgeks teha „[...] kirjaniku loominguiline pale, uurida ajastut ja olustikku, milles autor elas, ning keskkonda, kus teose tegevus aset leiab [...]“ (1954: 354). Samuti peab tõlkija põhjalikult

tundma autori sõnavara ning mõistma, millise sisulise tähenduse autor on andnud erinevatele sõnadele ja väljenditele. Tõlkijalt oodati keelelise pädevuse kõrval põhjalikku süvenemist kirjaniku isiklikku ellu, et saada aimu tema sotsiaalsest ja kultuurilisest taustast ning tema loomingust. Alles siis, kui tõlkija on täielikult omandanud originaali olemuse, suudab ta selle usutavalt edasi anda sihtkeeles.

Samas toodi välja tõlkijate töö vähene nähtavus. Näiteks sõnas Sokolov (1957: 105), et „[...] ühelt poolt kuulutatakse tõlkijale pidulikult, kui tähtis on tema töö, teiselt poolt hoidutakse aga tema tõlgete tõsisest analüüsist [...]“. Seega tõstus küsimus mitte ainult tõlkija vastutusest teose ees, vaid ka ühiskonna vastutusest tõlkija töö mõtestamisel ja tunnustamisel.

Tähelepanu pöörati veel puudujääkidele, mis seonduvad tõlkija suutmatusega tabada originaalteose stiililist ja kujundlikku omapära. Näiteks ütles Sirge, et eriti keeruliseks muutub olukord kirjelduste ja seletuste puhul, kus tõlkija ei suuda sageli autori kujukusele ja nüansirikkusele järele jõuda (1952b: 1283). Sokolovi hinnangul oli probleemiks ka sõnasõnalisus, mille tulemusel valmivad kalkuleeritud tõlked, mis ei arvesta originaali kunstilist taset ega keelelist väljendust (1954: 361). Enamasti omistati autori stiili omapärasuse tabamatus tõlkija kogemuste vähesusele. Tulik sõnas:

Ometi jääb lõpptulemuses mõndagi vajaka Heine kerguselt ja teravusest, suure luule tõelisest hingusest. See näib tulenevat esiteks sellest, et tõlkijal endal on vähe luuletaja kogemusi, ja teiseks sellest, et ta taotleb liiga sõnasõnalist ülekannet, arvestamata, et ühest ja samas sõnamaterjalist loodud kujundid ei kattu kahes erinevas keeles emotsionaalsest küljest peaaegu kunagi. (1956: 2095)

Samale probleemile viitas ka Kaal (1956: 1353): „Puudusena märgiksin, et tõlkes on kohati liiga silutud ja ühtlustatud Dreiseri erinevaid stiilimaneere“. Adams tõi esile olulise erisuse eri žanrite vahel:

Enesestmõistetav on, et teaduslikud artiklid ja uurimused, mis veenavad lugejat oma faktide jõua, ei kaota täpses (täht-tähelises) tõlkes oluliselt midagi (kui ei ole just tegemist autorile omase erilise stiili ja polemiseeriva kujundlikkusega). Ilukirjanduslikud tõlked peavad aga olema adekvaatsed, vastavad sisuliselt ning keelelistelt vahenditelt. (1957: 946)

Kui teadusliku teksti täpne tõlge võib säilitada oma väärtuse autori stiili omapära puudumiselgi, siis ilukirjanduse puhul on väljendite ja sisu vastavus määrava tähtsusega. Jättes kõrvale autori stiili, võib eestikeelne tõlge muutuda küll sisutihedamaks ja sujuvamaks, siiski tekib küsimus, kas see on õigustatud autori stiililise eripära säilitamise seisukohalt (Kaal 1956: 1353).

Seega oli tõlkija hoolikus ja vastutustunne oluline aspekt teose sisulise ja vormilise täpsuse edastamisel ja autorile omapärase stiili säilitamisel. Seda eelkõige seetõttu, et autorite arvates ei seisnenud tõlke originaalilähedus sõnasõnalisel täpsuses, vaid teose sisulise olemuse edastamises. Tõlkija vastutus oli oskuslikult tabada algupärandi autori stiililisi nüansse ja

säilitada originaali väljenduslaadi. Üldiselt oldi arusaamal, et autori stiili eiramine, olgu see tingitud liigse täpsuse või liigse lihtsustamise soovist, mõjub tõlke kvaliteedile kahjulikult. Tõlkija hoolikus tähendas vastutustundlikkust keelelist korrektsuse ja sisulise täpsuse saavutamisel.

2.6. Tõlge kui arendaja ja tutvustaja

Perioodi tõlkediskursuse vaatlemisel kerkis esile ka tõlkekirjanduse ajastuomane ülesanne lugeja kultuurilisel arendamisel ja ideoloogilisel kasvatamisel. Tõlgete kaudu oli võimalik lugejani tuua nii Vene kui teiste nõukogude rahvaste kirjanduslikud saavutused, aga ka ideoloogilised väärtused, mida peeti oluliseks nõukogude inimese kujundamisel. Seda illustreerib hästi järgmine arusaam: „Iga nõukoguliku kirjandusteose ülesandeks on kasvatada meie inimesi kommunismi vaimus, kasvatada vihkamist vana ja manduva vastu, äratada armastust uue ja areneva vastu“ (Gross 1952: 251). Arvustuste ja artiklite autorite arvates tuli kirjandusteoste tõlgetega kujundada lugeja maailmavaadet ning suurendada tema kultuuriteadmisi.

Palju kasutati väljendeid nagu tõlgete kaudu „tutvub lugeja“ (Sööt 1956: 1801) või „eesti lugeja leiab teoses“ (Gross 1952: 246). Samuti loodeti, et lugeja tunneb tõlgetes ära eesti rahvale sarnaseid olukordi (*ibid.*) ning väärtustab neid teoseid, kus peategelaseks pole üksikisik, vaid rahvas kui kollektiivne tegelane (Sööt 1956: 1801). Selline sõnakasutus aitas mõjutada lugejat, kujundades tema väärtushinnanguid. Samuti pidid tõlked sel moel võimaldama lugejal tunnetada end osana suuremast ühiskondlikust tervikust.

Samas rõhutati ka tõlkija ideelist vastutust lugeja ees. See tähendas vajadust järgida nõukogulikke põhimõtteid ja edastada algupärandi ideelisi väärtusi. Tõlge pidi mõjuma mõistusele ja tunnetele, olles osa rahvuskultuuri arendamisest, mis „[...] aitab välja juurida pahesid ja õpetab ning kasvatab“ (Tobias-Malõševskaja 1954: 366). Siiski sõnas Nirk (1954: 1345), et alati ei suudetud sammu pidada ideelise arenguga.

Ideoloogilise kasvatuse kõrval oli tõlkel tähtis roll lugejate kultuurilisel arendamisel. Näiteks Smuuli (1953: 1431) arvates kasvasid tõlked „[...] tohutult meie lugeja kultuurilist taset ja nõudlikkust [...]“. Seega andis tõlkekirjandus võimaluse kujundada lugejat teadliku ja areneva isiksusena. Nii jõudis Eesti lugejateni eestikeelsena väga palju vene ja teiste liiduvabariikide rahvaste kirjandusteoseid (Samma 1954: 348). Leiti, et „[...] tõlgete kaudu

saavad eesti rahvale kättesaadavaks, lähedaseks suure vene rahva kultuuri ja kirjanduse ammendamatud väärtused, teiste nõukogude rahvaste kirjanduse ja kultuuri saavutused“ (Miller 1951: 1244).

Tõlke arendava ja kasvatava funktsiooni juures tõusis esile ka selle tähtsus teiste rahvaste kirjandusega tutvumisel. Tõlkeid kajastati 1950ndatel kirjandusega tutvumise vahendina, mille kaudu laiendati eesti lugejate silmaringi ja toetati kultuuridevahelist suhtlust. Näiteks rõhutas Samma (1954: 348), et tõlgete abil on eesti lugejatele avanenud ulatuslik ligipääs nii vene nõukogude kui ka teiste rahvaste kirjandusele, sealhulgas maailmakirjanduse klassikale ja kaasaegsele progressiivsele kirjandusele. Rimmelgaski (1955: 489) tõdeb, et tõlkimisel on „[...] erakordselt suur tähtsus rahvuskirjanduste-vahelises suhtlemises [...]“.

Tõlke eesmärkide avamiseks kasutati 1950ndatel sõnu „tutvumine“ (Adams 1959: 615) ja „tutvustamine“ (Laugaste 1955: 499). Sel viisil kajastati tõlkeid kui ligipääsu väliskirjandusele ning vahendit rahvusvahelise suhtluse, ideoloogilise kasvatamise ja eesti kirjanduse arengu edendamiseks. Adams oli samal arvamusel:

Vene luuleklassika head tõlked on meile suure tähtsusega mitte ainult sellepärast, et nad tutvustavad meid vene kirjanduse rikkaliku varasalvega. Head tõlked mõjutavad ka eesti kirjandusajaloolist arengut, lastes eesti lugejaskonnas käibele rea klassikalisi värse, mis stimuleerivad meie algupärast luuleloomingut ja tõstavad eesti luulekultuuri. (1958: 937)

Järelikult toimus tõlgete kaudu mitte ainult kirjanduse kättesaadavaks muutmine, vaid ka kultuuriline mõjutamine. Tõlkimist käsitleti osana lugeja arendamisest, kus vahendatud tekstide kaudu rikastati inimeste kultuuriruumi ning loodi eeskujud, mille järgi eesti kirjandusel oleks võimalik edendada.

Perioodi keskpaigast aga hakkas kõlama idee, et tõlgete kaudu on võimalik muuta eesti autorite teosed kättesaadavaks laiemale nõukogude lugejaskonnale. Näiteks kinnitas Tobias-Malõševskaja (1955: 1525): „Venekeelsete tõlgete kaudu tutvuvad eesti kirjandusega meie paljurahvuselise kodumaa laialdased lugejate ringkonnad. Ainult hea tõlge avab eesti sõnameistrite kõrgeväärtuslikele kunstiteostele tee maailmakirjanduse varamusse.“ Samuti nenditi, et eesti kirjandusteostest on „Kalevipoeg“ olnud kõige olulisem teos eesti kirjanduse ja rahvaluule tutvustamisel väljaspool eestikeelset kultuuriruumi (Ariste 1958: 459). Seega oli tõlgetel tähtis ülesanne eesti kirjanduse maailmakultuuri konteksti asetamisel.

Tõlgete kaudu teiste rahvaste kirjandusega tutvumise ja eesti kirjanduse tutvustamise juures peeti tähtsaks rahvaste vahelist sõprust. Tõlgete abil sooviti suurendada eesti ja vene rahva koostööd, edendades seejuures kultuuridevahelist mõistmist (Adams 1957: 926). Tõlget kui tutvustajat käsitles Laugaste järgmiselt:

Oma loominguga on Hans Christian Andersen palju kaasa aidanud rahvaste üksteisemõistmise ja sõpruse arendamiseks. Tema looming suudab seda veel ka tänapäeval. Sellepärast on nõukogude rahval, kes võitleb rahu eest rahvaste vahel ning rahvaste sõpruse eest, põhjust Anderseni loomingut lugeda, tutvustada ja uurida. (1955: 499)

Tõlgete kultuurilise ja ideoloogilise tähenduse rõhutamine teenis seega laiemat eesmärki – kasutada tõlkekirjandust rahvaste vahelise ühtekuuluvustunde kujundamiseks ja sotsialistliku maailmavaate levitamiseks.

Seega tähtsustati tõlkekirjanduse rolli lugeja ideoloogilisel kasvatamisel ning tõlgete eesmärgina nähti lugeja maailmapildi kujundamist. Samas täitsid tõlked 1950ndatel ka kultuuridevahelise suhtluse rolli. Tõlked võimaldasid eesti lugejal tutvuda vene ja teiste nõukogude rahvaste kirjandusega ning vahendada maailmakirjandustki. Tõlgete kaudu taheti lugejani tuua vene ja teiste nõukogude rahvaste kirjanduslikke ja ideoloogilisi väärtusi, et tugevdada kommunistlikke hoiakuid. Tõlkekirjanduse kaudu püüti suurendada lugeja kultuuriteadlikkust, arendada tema nõudlikkust ning tugevdada sidet nõukogude kultuuriruumiga. Samal ajal muutus üha tähtsamaks ka tõlgete ülesanne eesti kirjanduse tutvustamisel väljaspool eestikeelset kultuuriruumi. Tõlkimist käsitleti kultuuri vahendamise, kirjanduse populariseerimise ja rahvaste vahelise sõpruse süvendamise tööriistana. Seeläbi sai tõlkimist kasutada rahvaste vahelise mõistmise ja koostöö tugevdamisel.

2.6.1. Tõlge kui rikkus

Lugeja arendamise, kasvatamise ning tutvustamisega seoses käsitleti tõlget kui kultuurilist rikkust, rõhudes selle kasvatuslikule rollile ja kultuuridevahelise silla ehitamise väärtusele. Tõlkeid ja tõlkimist ei vaadeldud kui pelgalt keelelist ülekannet, vaid kui kultuurilise rikkuse vahendajat. Näiteks sõnas Remmelgas (1955: 489): „Tõlkimise kaudu avanevad lugeja ees tohutud vaimsed rikkused. Oma raamaturiivile pilku heites näeme, millise rikkuse on sinna toonud eesti tõlkijate ja kirjastuse töö.“

Tõlkeid nähti 1950ndatel vahendina, mille kaudu on võimalik edastada kirjanduslikke „rikkusi“. Nii sõnas Miller (1951: 1244), et „[...] suur tähtsus on sellel, et tõlked oleksid kõrgkvaliteedilised, et neis ei läheks kaotsi, et neis ei muutuks raskesti arusaadavaks tõlgitavates teostes esinevad rikkused.“ Tõlgetes esinevate rikkuste edasiandmise juures nenditakse samuti, et rikkuste vahendamine tõlkes seab tõlkija tihti keerulisse olukorda (Altoa 1954: 1278). Seda eelkõige seetõttu, et kirjanduslikke rikkusi pole alati võimalik sihtkeeles

samaväärselt edastada. Nenditi, et tõlge, mis „[...] ei suuda edasi anda originaali sisurikkust ega väljenduslikku jõudu ja jätab põhilises osas mulje käsitöölikust lähenemisest küsimusele“ (Peep 1957: 949), viitab sisulise ja väljendusliku sügavuse kadumisele. Samuti rõhutas Sepamaa (1960: 1549), et heade tõlgete rohkus on tervitav, sest nende kaudu „[...] tutvume teiste rahvaste saavutustega kirjanduse alal ja ühtlasi rikastavad nad ka meie oma kirjandust ning arendavad meie meelt.“ Sõna „rikastama“ kasutas ka Tulik (1956: 2095), kelle sõnul peeti uusi tõlkeid väga väärtuslikus täienduseks, sest need „rikastasid“ Nõukogude Eesti kirjandust. Üldiselt oldi 1950ndatel tõlketeoste valikuga rahul sõnades, et „Eesti kirjandus ei ole teiste rahvaste kirjanduse paremikuga kunagi varem niisugusel määral rikastunud kui nõukogude ajal, eriti aga sõjajärgsetel aastatel“ (Samma 1954: 348). Samas nähti tõlkeid veel kultuuri kui tervikut rikastava nähtusena. Samma (1954: 348), sõnul on tõlkimine kirjanduse üks haru, millel on oluline roll kultuuri kujundajana, sest tõlgitud kirjandus rikastab selle rahva kultuuri, kelle keelde ta tõlgitakse. Seega rõhutati vajadust säilitada tõlkes originaalteose sisurikkus ning selle puudumine annab tunnistust tõlke madalast kvaliteedist. Seega peeti originaalteose kirjanduslike rikkuste vahendamist tõlkes tähtsaks, sest see võimaldas arendada lugejat.

Kuna tõlketeosed moodustasid 1950ndatel 11% kogu ilukirjandusest (Tamm 2010), tegeles tõlkimisega suur hulk inimesi. Seejuures peeti oluliseks, et tõlgete kvaliteet oleks kõrge, mis oli tähtis ka tõlgitavates teostes esinevate väärtuste edasiandmisel. Arvati, et ainult kõrge kvaliteedi hoidmisega on võimalik tagada algupärandid sisalduvad rikkused ehk väärtused ning vältida nende kadumist tõlkeprotsessis (Miller 1951: 1244).

Seega käsitleti 1950ndatel tõlkeid kui vahendit, millega tutvustada lugejale erinevate rahvaste kirjanduslikke ja kultuurilisi rikkusi. Tõlkimine oli loominguiline, kuid samas vastutusrikas töö, mille käigus pidi tõlkija säilitama tõlgitavas teoses peituvad „rikkused“, et kujundada lugeja nõukogude identiteeti.

2.7. „Kodanliku“ aja sihitud ja kahjulikud tõlked

Tõlkearvustustes ja artiklites jäi tõlgetest kõneldes kõlama selge vastandumine „kodanlikule“ ajale. Kodanliku ajajärgu all mõistetakse nõukogude okupatsioonile eelnenud Eesti omariikluse perioodi, mida kajastatakse tõlkearvustustes negatiivselt. Eesti omariikluse ajajärgule vastandumine ilmneb juba selle nimetamises „kodanlikuks“, millega seda perioodi halvustati ning õigustati nõukogude ideaali.

Autorite kriitiline hoiak väljendus mitmeti. Esiteks kritiseeriti tugevalt tõlkimiseks valitud kirjandust. Tollased tõlketööd olevat olnud valdavalt juhuslikud (Varasemaid tõlkeid 1956: 1836). Kuigi üksikuid nõukogude kirjanduse tõlkeid olevat 20. sajandi esimesel poolel küll ilmunud, siis väidetavalt valiti „kodanlike kirjastuste“ poolt esmajoones neid teoseid, millest „[...] kodanlus sai välja lugeda nõukogude tegelikkuse halvustamist [...]“ (Samma 1954: 348).

Teiseks arvustati palju tõlgete kvaliteeti. Omariikluse aegsete tõlketööstee keelekasutust võrreldi tihti näiteks „talurahva“ keelega (Adams 1958: 99). Kritiseeriti liiga vaba ümberkäimist originaaliga, mille kohta nenditi, et see „[...] on õnneks vähem levinud jäädes minevikku (meenutagem kodanliku perioodi tõlkeid)“ (Peep 1957: 928). Leiti, et tihti on kodanliku aja tõlgetes lihtne mõte asendatud keerukate ja arusaamatute väljenditega, „[...] kuid see, mis võis lugejat kuidagiviisi rahuldada kodanlikul ajal kunagi kahekümnendate aastate paiku, ei oleks tõesti väärinud korduvates trükkides publitseerimist tänapäeval“ (Kulpa 1958b: 1111).

Omariikluse aegse „madala tõlkekvaliteedi“ ühe võimaliku põhjusena toodi välja asjaolu, et tõlkijaid oli vaja korraga väga palju, kuid kirjanduslike kogemustega tõlkijaid oli vaid üksikuid (Samma 1954: 349). Seetõttu olevat ilmunud tollal palju vigaderohkeid tõlkeid, mis olid tingitud nii tõlkijate puudulikkusest võõrkeele oskusest kui ka vähestest emakeele teadmistest. Nenditi, et „tõlkijateks sattus inimesi, keda sellele tööle ei viinud huvi asja vastu vaid lootus kerge vaevaga raha teenida“ (*ibid.*). Seetõttu olevat olnud nõukogude võimu taastamise järel Eestis vajadus tagada Eesti töötavale rahvale juurdepääs nõukogude ning vene klassikalisele kirjandusele (Samma 1954: 348). Selle eesmärgi täitmiseks tuli kriitilise pilguga üle vaadata kõik varasemad tõlked. Nõuti „eksitavate“ tõlgenduste eemaldamist, mis ei vastanud ideoloogilistele ootustele. Samuti tulid taastada need tekstiosad, mis olid eelnevates eestindustes välja jäetud. (Adams 1959: 621)

Nõukogude Eesti tõlkekirjanduse arvustustes seostati dekadentsiga nii „kodanliku“ Eesti kui ka varasemat tsaariaega. Väideti, et pärast 1905. aasta revolutsiooni järgnenud õhustikus pöördus kirjanike huvi klassikutelt dekadentliku luule poole, mis süvenes eriti just „kodanlikul“ ajajärgul (Adams 1956: 249). Dekadents oli 20. sajandi alguses avaldunud kultuuriline hoiak, mida iseloomustasid „pessimismist ja elutüdimusest kantud meeleolud ning huvi pahelisuse vastu“ (Eesti keele seletav sõnaraamat 2009). Võitlust dekadentsi vastu nähti ühe suurima nõukogude kirjanduse ja samuti tõlgete ülesandena. Arvustustes kajastus arusaam, et kuna tõlkekirjandus on tähtsaks osaks rahva kirjanduslikus elus, saab teatud tõlgete „[...] avaldamist

pidada oluliseks eeskujuks ning toeks eesti kriitilisele realismile tema kujunemise aastail, aga ka edasises arenemises ja võitluses dekadentsi vastu.“ (Sööt 1956: 1805)

1950ndatel kerkis tõlkest kõnelemisel esile vastandumine „kodanliku“ aja ehk Eesti omariikluse aegsetele tõlgetele. Seda perioodi kajastati tõlkearvustustes negatiivselt. Näiteks kujutati tolleaegset tõlketegevust arvustustes sihitu ja kultuuriliselt kahjuliku tegevusena, mis ei teeninud rahva huve ega vastanud ideoloogilistele ootustele. Selle ajastu tõlkeid kritiseeriti eelkõige väidetava kehvade kvaliteedi, tõlgitavate teoste juhuslikkuse ning tõlkijate väheste kogemuste tõttu. Tõlgete keelekasutust peeti sageli kohmakaks ja ebakorrapäraseks. Samuti rõhutati võitlust dekadentsi vastu, mida peeti kodanliku kultuuri üheks paheks. „Kodanlikule“ ajale vastandati nõukogude perioodi sihipärast ja ideoloogiliselt teadlikku tõlketegevust, mille eesmärk oli kasvatada ja arendada lugejat.

2.7.1. Tõlkimine kui võitlus

Tõlkimist käsitleti 1950ndate Nõukogude Eesti tõlkearvustustes võitlusena erinevates kontekstides. Esiteks esines see autori ja tõlkija omavahelises läbikäimises. Kaalepi (1956: 1345) sõnul kõneldi toona, et „[...] autor ja tõlkija on võistlejad [...]“ ning „[...] tõlkimine on duell autoriga [...]“. Selle all mõeldi tõlkija võitlust sõnasõnalise vahendamise ja loomingulise tegevuse vahel. Sööt sõnas:

Just Tolstoi loominguline kunstilises külje edasiandmises on tulnud tõlkijail algusest peale võidelda suurte raskustega mitte üksnes Tolstoi kunsti täiusliku originaalsuse, vaid ka eesti kirjandusliku kultuuri suhtelise mahajäämuse, kirjakeele väljakujunematuse ning tõlkijate sõnavara piiratuse tõttu. (1956: 1806)

Järelikult pidi tõlkija jääma ühtaegu truuks lähteautorile, kuid samal ajal looma uue teose, mis elab sihtkeeles oma elu.

Lisaks keelelisele täpsusele eeldati tõlkijalt kultuurilist tundlikkust. Remmelgas (1955: 490) rõhutas, et tõlkija peab hästi tundma lähtekultuuri keelt, ajalugu ja eluolu ning oma rahva keelt, et suuta selle rikkust ja puhtust hoida. Samas märkis ta kriitiliselt, et need eeldused ei kajastu alati eesti tõlgetes (*ibid.*). „Võitlus“ tõlkimises ei piirdunud alati keelelise ja kultuurilise tasandiga. Tõlgete puhul peeti eriti oluliseks selle võitlust „kodanliku“ ideoloogia vastu (Samma 1954: 349). Tõlkimine kujunes vahendiks eesrindlike ühiskonnakihtide harimisel ning võimaluseks tutvustada uuenduslikku kunstipärasust ning suunata eesti kirjandust arenguteel edasi (Sööt 1956: 1806).

Tõlkimist kui võitlust kasutati ka niinimetatud haltuuralike tõlgete käsitlemisel (Samma 1954: 349), mida võib näha osana laiemast püüdlusest tõsta tõlketöö kvaliteeti ja tõlkijate professionaalsust. Selle valguses ei toimunud võitlus ainult autoriga, vaid ka tõlkekultuuris, rõhutades toimetamise tähtsust ning tõlkijate keeleoskuse ja vastutustunde suurendamise vajadust. Lisaks kasutati tõlget ideelise võitluse vahendina tsaristlike ja aristokraatlike arusaamade ümberkujundamiseks (Sööt 1956: 1806). Tõlkimisest kujunes seega ülesanne, mille eesmärk oli sisu edasiandmine ning lugeja kasvatamine ja rahvuskultuuri edendamine.

Valdavalt kujutati tõlkijat kui vahendajat, kellel on oluline kultuuriline ja ideoloogiline ülesanne kirjanduse vahendamisel ja lugeja kasvatamisel. Väljendiga tõlge kui võitlus tähistati tõlkimise keerukust. Seejuures nähti tõlkijat vahel ka kui „lüüasaanut“, kelle töö on pidev pingutus või isegi võitlus. Tõlkija kui lüüa saaja roll avaldus Altoa (1958: 313) arvustuses järgmiselt: „Byroni tõlkimine on väga raske ülesanne, ja et sel puhul tõlkijal ka lüüasaamisi ning taganemisi ette tuleb on vältimatu. Lugeja sooviks muidugi maksimumi, aga seda ei saavutata nii kergesti.“ Nii toodi esile tõlkija keeruline positsioon lugeja ootuste täitmisel ning teose sisulise ja kunstilise täpsuse edasiandmisel.

1950ndate Eesti tõlkediskursuses nähti tõlkimist sageli mitmetasandilise võitlusena. Võrdlus „tõlkimine kui võitlus“ väljendab vastasseisu ühelt poolt tõlkija ja autori ning teiselt poolt tõlgete ja ideoloogiliste normide vahel. See hõlmas tõlkija loomingulist pingutust lähteautori stiili ja mõtete edasiandmisel ja võitlust „kodanliku“ ideoloogia vastu. Tõlkimine kujunes aktiivseks ja vastutusrikkaks tegevuseks, mille kaudu taheti kujundada nõukogude maailmavaadet.

2.8. Õnnestunud tõlge

Tõlkearvustustest avaldus, et 1950ndate Nõukogude Eestis kujunesid välja kindlad sõnad, millega kirjeldati ja hinnati „õnnestunud“ tõlgete kvaliteeti. Heakskiidetud tõlgete puhul kasutati mitmeid positiivseid ja sisulist hinnangut andvaid väljendeid. Kõige enam kordus 1950ndatel sõna „õnnestunud“ (Villem 1950: 1016), mis esines järjepidavalt kogu kümnendi jooksul ilmunud tõlkearvustustes. Sellega tähistati üldist rahulolu tõlke kvaliteediga, viidates selle sisulisele täpsusele ja kunstilisele terviklikkusele. Näiteks leidis tõlkearvustustes väljendeid „üldiselt õnnestunud“ (Nirk 1951a: 887), „kohati õnnestunud“ (Nirk 1951b: 1398) ja „õnnestunud täiesti rahuldavalt“ (Altoa 1954: 1279). Sellega rõhutati, et kuigi tõlge oli

õnnestunud, esines selles üksikuid ebatäpsusi või puudusi. Harvem esinesid fraasid „hästi õnnestunud“ (Kaal 1956: 1353) ja „täiesti õnnestunud“ (Kivi 1959: 1597), mida kasutati vaid siis, kui tõlge vastas nii originaalile kui ka tõlkele seatud ootustele ja nõuetele. See võis peegeldada tõlkijate kohati ettevaatlikku hoiakut hinnangute andmisel.

Lisaks üldisele tõlke „õnnestumisele“ kasutati tõlgete kordamineku kirjeldamiseks ka konkreetsemaid ja ilmekamaid sõnu. Näiteks iseloomustati tõlkeid sõnadega „täpne“ (Pomm 1951b: 759) ja „korralik“ (Pomm 1951a: 502), viidates tõlgete sisulisele ja kunstilisele vastavusele originaaliga ning üldisele rahulolule tõlke kvaliteediga. Vahel väljendasid autorid seda väga lakooniliselt: „J. Semperi uus eestikeelne tõlge on laitmatu“ (Meri 1954: 508). Arvustustes esines samuti kujundlikumaid väljendeid: „värske“ (Nirk 1951b: 1398), „ladus“ (Ariste 1956: 2096) ning „voolav“ ja „elav“ (Kaal 1956: 1353). Sõnade „ladus“ ja „voolav“ abil toodi esile tõlke keeleline loomulikkus ja väljendusrikkus. Sarnast keelelist loomulikkust rõhutab õnnestunud tõlke kirjeldamine „elavana“ (Kaal 1956: 1353), viidates sellele, et tekst mõjus sihtkeeles vahetuna.

Seega kujunesid 1950ndate tõlgete kirjeldamisel välja kindlad sõnad, millega iseloomustati õnnestunud tõlkeid. Tõlkearvustustes oli enim kasutatud sõnaks „õnnestunud“, mis tähendas tõlgete sisulise täpsuse ja kunstilise terviklikkuse tunnustamist. Sageli kasutati seda kiidusõna täpsustavate täienditega nagu „üldiselt õnnestunud“ või „kohati õnnestunud“, osutades väiksematele tõlgetes esinevatele puudustele. Lisaks olid mõned ilmekamad sõnad, millega väljendati eelkõige tõlgete keelelist loomulikkust ja väljendusrikkust. Seega väärtustati õnnestunud tõlgete puhul ühтеаegu täpsust kui ka kunstilist ja keelelist veenvust.

2.9. Järeldused

Nõukogude Eesti tõlkediskursuse analüüsimisel aastatel 1950–1960 ajakirjas Looming ilmunud tõlkearvustuste põhjal selgus, et sel kümnendil pöörati tõlkimisele, tõlgetele ja nende kvaliteedile üsna palju tähelepanu. Enamikus vaadeldud kümnendil ajakirjas ilmunud kirjandus- või tõlkearvustustes analüüsiti suuremal või vähemal määral tõlke kvaliteeti. Sageli piirdusid autorid ühe-kahe lausega, kuid vahel esitati ka pikem hinnang. Tõlgetest ja tõlkimisest kõnelemisel kasutasid arvustuste autorid erinevat sõnavara, millest läbivalt kogu kümnendi esines kuus suuremat rühma: sõnasõnaline tõlge kui vaenlane, tõlge kui kunst, hoolikas ja

vastutustundlik tõlkija originaali eripärade edastamisel, tõlge kui arendaja ja tutvustaja, „kodanliku“ aja sihitud ja kahjulikud tõlked ning õnnestunud tõlge.

Selge sõnasõnalisuse taunimine ilmnes tõlkediskursuses juba 1950ndate alguses, kus seda nähti kõige suurema tõlkealase puuduse ja isegi vaenlasena. Sõnasõnalist tõlget mõtestati kui üksnes sõnade ülekannet ühest keelest teise. Seejuures jäid originaalteose terviklikkus, stiil ja sisu teisejärguliseks. Sõnasõnalisus kui vaenlane oli üks läbivatest teemadest kogu kümnendi jooksul. See näitab, et kuigi sellele pöörati palju tähelepanu, leidis jätkuvalt tõlkijaid, kes selle vastu eksisid.

Sõnasõnalise tõlke taunimise juures toodi samas välja ka tõlgete kunstilise täpsuse nõue. See kujunes väga tähtsaks aspektiks tõlke kvaliteedist kõnelemisel ning muutus domineerivaks väljendiks 1950ndate keskpaigas. Kunstiline tõlge kohandus täielikult sihtkeele omapäradega ja mõjus loomulikuna. Seeläbi sai tõlget käsitleda omaette kunstiteosena. Tõlke käsitlemine kunstina hõlmas samuti tõlgete loomingulisust ja adekvaatsust. Kogu kümnendi jooksul kasutati tõlgete kirjeldamisel palju väljendeid, mis rõhutasid tõlkija sisulist süvenemist ja loomingulisust. Tõlke kui kunsti tähtsuse kirjeldamisel kasutati 1950ndate keskpaigas väljendit tõlkimine kui ehitus, millega kirjeldati tõlkimist kui loovat ja konstrueerivat tegevust. Lisaks kõneldi kogu kümnendi vältel tõlkimisest kui käsitööst. 1950ndate lõpus võrreldi tõlkeid rõivaste ning tõlkimist muude käsitöölise terminitega.

Tõlkearvustustes kõneldi ka tõlkija hoolsusest ja vastutustundest originaali eripärade edastamisel. Tõlkijat käsitleti seejuures vastutusrikka vahendajana, kelle ülesandeks oli edastada originaalteose vormiline ja kunstiline täpsus, säilitades samal ajal autori stiililise omapära.

Lugeja arendamine ja kasvatamine tõlgete kaudu kerkis esile juba 1950ndate algusest, sest seda peeti oluliseks nõukogude inimese kujundamisel. Üldiselt püüti tõlkekirjanduse kaudu suurendada lugeja kultuuriteadlikkust ja seeläbi tugevdada kuulumist nõukogude kultuuriruumi. „Vennasrahvaste“ kirjanduse tutvustamine lugejale muutus püsivamaks kümnendi teises pooles, kui tõlget hakati kasutama vahendina suurendamiseks rahvaste vahelisi sõprussidemeid.

Kümnendi keskpaigas kujunes välja selge „kodanlikule“ ajale vastandumine. Sõnaga „kodanlik“ halvustati Nõukogude okupatsioonile eelnenud Eesti omariikluse perioodi. Arvati, et „kodanliku“ perioodi tõlkepraktika oli sihitu ja lausa kultuuri kahjustav. Samuti olid toonased tõlked väidetavalt madala tasemega ega rahuldanud nõukogude lugeja nõudlikkust.

Ehkki arvustatud tõlkeid enamasti pigem kritiseeriti, anti tõlgetele kümnendi jooksul ka tunnustavaid hinnanguid. Heade tõlgete puhul kujunesid välja erinevad väljendid, millega kiideti tõlgete sisulist täpsust ja kunstilist tervikkust. Kõige levinum sõna, millega väljendati oma rahulolu oli „õnnestunud“. Seda kiidusõna kasutati ka täpsustavate määratlustega, nagu „üldiselt õnnestunud“ või „kohati õnnestunud“, mis viitasid tõlgetes esinevatele väiksematele puudustele. Lisaks kasutati mitmeid ilmekaid väljendeid näiteks „elav“ ja „voolav“, millega rõhutati eeskätt tõlke keelelist loomulikkust ja väljendusrikkust.

Magistritöö uurimistulemuste võrdlemine Sütiste (2009) järeldestega võimaldab mõista, millised muutused toimusid Nõukogude Eesti tõlkediskursuses võrreldes 20. sajandi esimese poolega. Sütiste töö käsitles perioodi 1906–1940, milles mõtestati tõlkimist ja tõlkeid peamiselt kolme kujundirühma kaudu: tõlge kui kunst, tõlkimisest rääkimine kaubanduslikes terminites ja tõlkimine kui ümberistutamine. Magistritöös avaldunud kujundirühmade võrdlemine Sütiste tulemustega toob esile kattuvusi, kuid samas ka suuri erinevusi.

Kahe perioodi sarnasustena saab välja tuua esiteks tõlgete käsitlemise kunstina. Juba 1920ndate teisest poolest hakati rõhutama tõlkimise kunstilist olemust ning tõlkimist käsitleti loomingulise tegevusena. Sütiste järeldeusena domineeris tõlge kui kunst omariikluse perioodi tõlkediskursuses 1940. aasta lõpuni (2009: 919). Magistritöö tulemused näitavad, et see lähenemine kandus edasi Nõukogude aega, kus samuti läbi vaadeldud kümnendi peeti väga oluliseks tõlgete kunstilist täpsust, tõlkija stiilitaju ja loomingulist suhtumist. Teiseks seostati mõlemal perioodil tõlkimist käsitööga, mis omas valdavalt negatiivset tähendust, viidates mehaanilisusele ja loovuse puudumisele. Nii Nõukogude ajal kui 20. sajandi esimesel poolel peeti tõlgete käsitlemisel oluliseks rõhutada käsitööteemaliste väljendite kaudu vajadust tõlkimist käsitleda kui kunstilist tegevust.

Sütiste uurimuses avaldus, et tõlkimistest kõnelemisel kasutati alates 20. sajandi algusest kaubanduslikke ja majanduslikke termineid nagu tõlkimine kui vahend kultuuri rikastamiseks ning tõlkeid võrreldi vaimu- ja kirjandusvaraga (Sütiste 2009: 917). Magistritööst järeldeus, et tõlke käsitlemine rikkusena oli omane ka 1950ndate tõlkediskursusele. Siiski, kui aastatel 1906–1940 vaadeldi tõlkimist kui lihtsalt väliskirjanduse rahvale kättesaadavaks tegemist ning võimalust Eesti kultuuri rikastamiseks, siis Nõukogude Eesti tõlkediskursuses oli selle eesmärgiks lugeja ideoloogiline kasvatamine ja nõukogude identiteedi kujundamine.

Nende perioodide vahel esines ka märkimisväärseid erinevusi. Näiteks kõneldi 20. sajandi esimeses pooles tõlkimisest kui ümberistutamisest, tuginedes maaharimisega seotud metafooridele. Sealhulgas kirjeldati tõlkimist kui tekstide „istutamist“ teise kultuuri ja keelde.

1950.–1960. aastate tõlkediskursuses aga see kujund puudus. Tõlgete kirjeldamine maaharimise terminitega polnud seega 1950ndateks enam relevantne. 1950ndate Nõukogude Eesti tõlkediskursuses see retoorika enam kõlapinda ei omanud. Vaadeldud kümnendi jooksul tõusis esile hoopis vastandumine „kodanlikule“ perioodile. Sõna „kodanlik“ omas läbi kümnendi negatiivset konnotatsiooni, ning seda kasutati halvustamaks nõukogude ajale eelnenud tõlgete kvaliteeti. Tõlgete keelekasutust peeti sageli kohmakaks ja ebakorrapäraseks ja seda võrreldi näiteks talurahva keelega. Sütiste uurimusest aga ei nähtu, et Eesti omariikluse perioodil ilmunud tõlked oleksid olnud sisutühjad või madala kvaliteediga. Sütiste (2009: 920) sõnab hoopis vastupidiselt: „Tollal avaldatud rohked tõlketeemalised artiklid ja põhjalikud arvustused, nagu ka neis ilmnevad tõlkimise kohta tarvitatud kujundid annavad kokkuvõttes tunnistust kõrge tõlkekultuuriga ajajärgust eesti kultuuriloos“. Järelikult oli 1950ndate laialdaselt levinud vastandumine „kodanlikule“ ajale liialdatud ega oma tõenduspõhist alust.

Perioodil 1906–1940 Sütiste sõnasõnalisuse temaatikat kuigivõrd esile ei too. Seevastu 1950ndatel kujutati sõnasõnalist tõlget kui suurimat tõlkealast probleemi. Varasemas tõlkediskursuses aga käsitleti sõnasõnalist tõlget põgusalt tõlketeose käsitlemisel elusolendina (Sütiste 2009: 915). See võib olla põhjustatud tõlgetele ja tõlkimisele suunatud nõudlikkuse suurenemisega, mistõttu pöörati 1950ndatel varasemast rohkem tähelepanu tõlke kvaliteedi erinevatele aspektidele. Lisaks ei esinenud aastatel 1906–1940 tõlkediskursuses viiteid tõlkimisele kui võitlusele ega ehitusega seotud metafooridele, mida 1950ndate tõlkediskursuses läbivalt väga toonitatakse. Selline retoorika oli omane nõukogude tõlkediskursusele. Kui varasemas tõlkediskursuses kasutati tõlkimisest kõnelemisel metafoori nagu ümberistutamine, siis 1950ndatel oli see lähenemine taandunud. Sel ajal keskenduti rohkem tõlkele kui vahendile, millega arendada ja kasvatada lugejat nii kultuuriliselt kui ideoloogiliselt. Samuti kasutati 1950ndatel uusi metafoore, mida varasemalt ei täheldatud, nagu tõlkimine kui ehitus või tõlkimine kui võitlus.

Nende perioodide tõlkediskursuste võrdlus näitab, et tõlgetesse ja tõlkimisse suhtumine olenes ühiskonnas kehtivatest väärtushinnangutest ja ideoloogilistest hoiakutest. Kui 20. sajandi esimese pooles nähti tõlkeid kui vahendit, mis võimaldas läbi teiste kultuuride oma teadmisi suurendada, siis aastatel 1950–1960 oli peamine tõlke eesmärk nõukogude ideoloogia levitamine ja nõukogude ühiskonna ehitamine.

Kokkuvõte

Tõlkimisel ja tõlgetel on Eesti kultuuriloos oluline tähendus, kuid tõlkelugu on seni kippunud jääma kirjandusloo varju. Kuigi tõlkeloo uurimisega tegeletakse (näiteks tõlkekorpusete loomine või tõlkeloo-alaste uurimuste kogumine andmebaasidesse), leidub selles endiselt märkimisväärseid tühimikke. Sellest lähtuvalt oli siinse magistritöö eesmärk uurida Nõukogude aja tõlkediskursust Eestis aastatel 1950–1960 ajakirja Looming näitel ning panustada seeläbi Eesti tõlkeloo täiendamisele. Magistritöö koosnes teoreetilisest raamistikust ja tõlkediskursuse analüüsist.

Töö teoreetilisest raamistikust puudutati tõlkeloo koostamise printsiipide ja tõlkediskursuse uurimise põhimõtteid, mis magistritööga seonduvad. Kuna tõlkeloo uurimisvaldkonda kuuluvad nii tõlked kui ka neid käsitlevad metatekstid, hõlmas teoreetiline raamistik, siinse töö eesmärkidest lähtuvalt, samuti tõlgetest kirjutatud metatekste ja põgusalt ka tõlkepoetika põhimõtteid.

Magistritöös vastati uurimisküsimustele: kuidas kõneldakse kirjanduse tõlkimisest? Kas ja kui, siis millist kujundlikku väljendust uskasutatakse? Miks räägitakse just nii ja mida see meile kõneleb? Lisaks võrreldi magistritöö tulemusi Elin Sütiste (2009) uurimusega „Märksõnu Eesti tõlkeloo 1906–1940: tõlkediskursust organiseerivad kujundid“, et mõista millised muutused ilmsid 1950.–1960. Nõukogude Eesti tõlkediskursuses võrreldes 20. sajandi esimese poolega ja mis võisid olla nende põhjused. Samuti püüti jälgida, millised muutused toimusid diskursuses vaadeldud kümnendi siseselt.

Analüüsist selgus, et tõlkimisest räägiti 1950ndatel üpris kujundlikult. Arvustuste põhjal eristus kuus silmapaistvat kujundirühma: sõnasõnaline tõlge kui vaenlane, tõlge kui kunst, hoolikas ja vastutustundlik tõlkija originaali eripärade edastamisel, tõlge kui arendaja ja tutvustaja, „kodanliku“ aja sihitud ja kahjulikud tõlked ning õnnestunud tõlge. Sealhulgas hõlmas tõlge kui kunst nelja väiksemahulisemat tõlkimisest kõnelemise viisi: tõlge kui looming, tõlge kui adekvaatne tervik, tõlge kui ehitus ja tõlge kui käsitöö. Tõlke kui arendaja ja tutvustaja käsitlemisel kõneldi ka tõlkest kui rikkusest ning tõlgete kirjeldamisel kasutati muuhulgas ka kujundlikku väljendit tõlkimine kui võitlus.

Kujundliku keelekasutuse ja metafooride abil on võimalik mõista 1950ndatele omast tõlkepoetikat ning hinnata tõlgetele kohandatavaid väärtushinnanguid. Sõnasõnalist tõlget kujutati kui tõlkija suurimat vaenlast, kuna selle tunnuseks oli originaalteose stiili, sisu ja terviklikkuse tahaplaanile jätmise, kahjustades seeläbi tõlkekirjanduse kunstilist väärtust ja

loetavust. Selles valguses kerkis esile arusaam tõlkest kui kunstist, mis hõlmas tõlkimise loominguilisust, sisulist tervikkust ja sihtkeele eripäradele kohandumist. Kunstilist tõlget kirjeldati sageli ilmekate kujunditega nagu tõlkimine kui ehitus ja tõlkimine kui käsitöö. Nii rõhutati veelgi, et tõlkimine nõuab lisaks tehnilisele oskusele ka kunstilist tunnetust ja sisu täielikku mõistmist. Selleks, et tõlketeos saavutaks kunstilise täpsuse, pidi tõlkija olema hoolikas ja vastutustundlik. Tõlkija ülesanne oli tabada autori stiili eripära ja säilitada seeläbi originaali väljenduslaad. Üldiselt arvasid arvustuste autorid, et originaalteose stiili ja muude eripärade eiramine mõjub kahjulikult tõlke kvaliteedile. Samal ajal rõhutati ühtlasi tõlkekirjanduse arendavat ja kasvatavat mõju lugejale ning selle rolli nõukogude kultuuriruumi ideoloogilises kujundamises. Varasemat „kodaanlikku“ tõlkepraktikat kritiseeriti teravalt. Seal hulgas kujutati Eesti omariikluse perioodi tõlkeid kui sihituid ja kultuuriliselt kahjulikke, mis ei toetanud rahva huve. Kuigi tõlked said enamasti tähelepanu kriitika kontekstis, leidis arvustustes siiski ka positiivseid hinnanguid. Õnnestunud tõlgete puhul hinnati üheaegselt nii kunstilist täpsust kui ka keelelist veenvust.

Tööst järeldeb, et ehkki 20. sajandi esimese poole ning vaadeldud nõukogude perioodi tõlkediskursuses oli palju kattuvat retoorikat, avaldusid siiski olulised erinevused. 1950ndatel lisandus tõlke arendav ja kasvatav funktsioon, sõnasõnalisuse taunimine ning tõlke võrdlemine võitlusega. See on mõistetav, sest kui muutuvad kirjandusele, sealhulgas tõlkekirjandusele, seatavad nõuded, kui kirjandus muutub ideoloogia tööriistaks, muutub ka see, kuidas tõlkekirjandust hinnatakse ja mil moel sellest räägitakse. Magistritöö tulemused võimaldavad tõlkeloo kaudu paremini mõista ka totalitaarset ühiskonda.

Kasutatud kirjandus

Esmased allikad

Adams, Valmar 1957. Turgenev eesti keeles. *Looming* 6: 925–929.

—1958. „Jevgeni Onegin“ eesti keeles. *Looming* 6: 937–946.

—1959. Gogol eesti keeles. *Looming* 4: 615–622.

Alttoa, Villem 1954. Romaan-epopöa prantsuse rahva kannatustetest. *Looming* 10: 1275–1279.

—1957. Taani varaseim proletariaadiromaan eesti keeles. *Looming* 7: 1109–1115.

—1958. Byroni luulevalimik eesti keeles. *Looming* 2: 308–313.

Ariste, Paul 1956. „Kalevipojast“ ja selle uurimisest Ukrainas. *Looming* 8: 2096–2097.

—1958. „Kalevipoeg“ läti keeles. *Looming* 3: 459–463.

Gross, Villem 1952. Romaan läti rahva võitlustest. *Looming* 2: 246–251.

Jõgi, Olev 1953. Oblomovist ja selle uuest eestikeelsest tõlkest. *Looming* 5: 631–636.

Kaal, Aira 1956. Probleemirikas tõlketeos. *Looming* 9: 1348–1354.

Kaalep, Ain 1956. Stilistikaprobleeme ühe hea tõlke puhul. *Looming* 9: 1345–1347.

Kivi, A. 1959. Sõda hukkamõistetev ja rahu eest võitlev raamat. *Looming* 10: 1594–1597.

Kulpa, R. 1958a. Boccaccio „Dekameron“ eesti keeles. *Looming* 3: 468–475.

—1958b. WH. de Balzaci „Valitud teosed“ I–III. *Looming* 7: 1108–1113.

Laugaste, Eduard 1955. Hans Christian Andersen. *Looming* 4: 499–503.

Loodus, Mihkel 1958. Leedu novellivalimikust. *Looming* 8: 1271–1274.

Meri, Lennart 1954. Võimas ajadokument uue tärkamisest. *Looming* 4: 504–508.

Miller, Arnold 1951. Märkmeid eesti keele ja tõlke küsimustest J. V. Stalini keeleteaduslike teoste valgusel. *Looming* 10: 1241–1247.

- Miller, Voldemar 1954. A. S. Gribojedovi „Häda mõistuse pärast“ Tallinna väljaandest. *Looming* 10: 1241–1247.
- Nirk, Endel 1951a. Vabaduse ja humanismi lipukandjad. *Looming* 7: 883–888.
- 1951b. Suur stalinlik võidukevad. *Looming* 11: 1394–1399.
- 1954. Eesti nõukogude luule sõjajärgsel perioodil. *Looming* 11: 1344–1356.
- Peep, Harald 1957. Ühest luuleteosest ja tema tõlkest. *Looming* 6: 944–949.
- Pervik, Aino 1956. Petõfist ja tema eestikeelsest tõlkekogust. *Looming* 4: 530–535.
- Pomm, Valentin 1951a. Kasahhi ja vene rahva sõpruse apoteoos. *Looming* 4: 500–502.
- 1951b. Roman suurest „antiikse proletariaadi“ väejuhist. *Looming* 6: 757–759.
- 1952. Tõeliste inimeste heroiline võitlustee. *Looming* 9: 1058–1063.
- Pärsimägi, A. 1953a. L. N. Tolstoi triloogia. *Looming* 1: 119–124.
- 1953b. Teos novaatoritest. *Looming* 4: 497–501.
- Rommelgas, Lembit 1955. Sotsialistliku realismi küsimusi kongressil. *Looming* 4: 486–498.
- Samma, Otto 1954. Tüüpilistest puudustest ja vigadest proosa tõlkimisel vene keelest eesti keelde. *Looming* 3: 948–958.
- Sepamaa, Hendrik 1960. Mõtteid kirjanduslikust tõlkimisest. *Looming* 10: 1549–1558.
- Sirge, Rudolf 1951. Ilusat elu ehitamas. *Looming* 3: 375–380.
- 1952a. Unistusi tegelikku ellu viimas. *Looming* 8: 941–945.
- 1952b. Roman kalamajanduse uhketest perspektiividest. *Looming* 11: 1280–1284.
- Smuul, Juhan 1954. Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu tööst ja meie kirjanduse ees seisvatest ülesannetest. *Looming* 7: 844–861.
- Sokolov, Aleksei 1954. Eesti kirjanike proosateoste tõlkimisest vene keelde. *Looming* 3: 359–365

—1957. Rohkem tähelepanu tõlkijate tööle. *Looming* 1: 105–106.

Surkov, Aleksei 1955. Nõukogude kirjanduse olukorrast ja ülesannetest. *Looming* 1: 49–71.

Sööt, Bernard 1956. Leo Tolstoi ja eesti kirjandus. *Looming* 12: 1800–1811.

Šumakov, Jüri 1956. Bõliinad eesti keeles. *Looming* 7: 1033–1037.

Tobias-Malõševskaja, Helene 1954. Loominguline saavutus. *Looming* 3: 366–376.

Tobias-Malõševskaja, Helene 1955. O. Lutsu „Kevade“ venekeelsest tõlkest. *Looming* 12: 1521–1525.

Tulik, Arnold 1952. Uue ühiskonna ehitajad ja kindlustajad. *Looming* 12: 1395–1404.

Tulik, Arnold 1956. Surematu poeesia. *Looming* 8: 2088–2096.

Uibo, Kalju 1950. Bolševistlik vaim tungib kõikjale... *Looming* 5: 634–636.

Varasemaid tõlkeid eesti autoreist vene keeles 1956. *Looming* 12: 1836–1837.

Villem, Daniel 1950. I. A. Gontšarov ja tema looming. *Looming* 8: 1010–1016.

Teisesed allikad

Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. *Dekadents*. Loetud 16.04.2025 aadressil <https://arhiiv.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=dekadents>

Eesti Kirjanike Liidu ajakiri 2025. *Tutvustus*. Loetud 29.01.2025 aadressil <https://www.looming.ee/tutvustus/>

Gielen, Katiliina 2013. *Translation History in Systems: Studies on the Estonian Translational Space of the 20th Century*. Loetud 26.03.2025 aadressil <http://hdl.handle.net/10062/29980>

Lange, Anne; Monticelli, Daniele 2013. Tõlkelised ebakõlad totalitarismi monoloogis. *Keel ja Kirjandus* 12: 881–899.

Lange, Anne; Monticelli, Daniele 2014. Translation and Totalitarianism: the Case of Soviet Estonia. *The Translator*, 20: 1, 95–111.

Lange, Anne; Monticelli, Daniele 2022. History and Translation. *The Routledge Handbook of Translation and Methodology*. London and New York: Routledge, 288–303.

Olesk, Sirje 2003. „Laine põhi“ kirjandusest ja selle kontekstist Eestis aastatel 1950–1953. *Võim ja kultuur*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 465–479.

Paloposki, Outi 2022. National Histories of Translation. – Christopher Rundle (toim.) *The Routledge Handbook of Translation History*. New York: Routledge, 69–81.

Pym, Anthony 1998. *Method in Translation History*. London and New York: Routledge.

St. Andre, James 2017. Metaphors of Translation and Representations of the Translational Act as Solitary Versus Collaborative. *Translation Studies* 10:3, 282–295.

Sütiste, Elin 2009. Märksõnu Eesti tõlkeloost 1906–1940: tõlkediskursust organiseerivad kujundid. *Keel ja Kirjandus*, 12: 908–924.

Sütiste, Elin 2012. Tõlkelugu ja kultuurimälu. *Methis*, 9:10, 152–162, doi: 10.7592/methis.v7i9/10.574

Tamm, Marek 2010. Eesti kultuur kui tõlkekultuur: mõned ajaloolised ja statistilised ekskursid. *Diplomaatia*, 79. Loetud 12.05.2025 aadressil <https://diplomaatia.ee/eesti-kultuur-kui-tolkekultuur-moned-ajaloolised-ja-statistilised-ekskursid/>

Torop, Peeter 1989. Tõlkeloo koostamise printsiibid. *Akadeemia* 2: 349–384.

Veskimägi, Kaljo-Olaf 1996. *Nõukogude unelaadne elu*. Tsensuur Eesti NSV-s ja tema peremehed. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Summary

Translation and translations hold significant meaning in Estonian cultural history. However, the Estonian translation history has largely remained in the shadow of our literary history. Although research into translation history is being conducted (e.g. the creation of translation corpora or compilation of various databases), there are still notable gaps in this field. Therefore, the aim of this master's thesis is to examine the translation discourse in Soviet Estonia during 1950–1960 by analysing translation reviews and articles published in the journal *Looming* and thereby contribute to Estonian translation history.

The research object of this master's thesis consists of translation reviews and translation-related articles published in the journal *Looming* during 1950–1960. The journal of the Estonian Writers' Union, *Looming*, is one of the oldest literary journals in Estonia. Its aim is to publish new literature and reflect on the diverse state of Estonian literary culture. For this reason, translation reviews and articles published in *Looming* serve as a valuable basis for the study of the translation discourse. The corpus of the master's thesis consists of 84 reviews and articles related to translation. Since translation quality was not addressed in some literary reviews and most overview articles, those were excluded from the selection. Therefore, the analysis in this thesis is based on 69 translation reviews and translation-related articles that addressed the issues of translation, translation quality, and the work of the translator. As some figurative expressions were repetitive, out of these 69 reviews, a more limited number of writings have been included as examples.

The thesis consisted of a theoretical framework and an analysis of translation discourse. The theoretical framework was based on the principles of compiling translation history and its methodological principles, providing the necessary background for the analysis. As the historical issues of translation are closely related to translation theory as well as criticism and the study of translation history encompasses both translations and the metatexts discussing them, the theoretical framework also includes an overview of metatexts written about translations and translation standards inherent to a specific period.

The master's thesis answered the research questions: how is literary translation discussed? What kind of figurative language and expressions are used? Why are they used in that particular way, and what does it reveal? In addition, the findings of the thesis were compared with Elin Sütiste's (2009) study "Images of literary translation in Estonian translation criticism 1906–1940", in order to understand what changes occurred in the translation discourse of Soviet

Estonia during the 1950s compared to the first half of the 20th century, and what may have caused these changes. The main conclusions of the thesis are as follows.

The analysis revealed that figurative language was used in the 1950s while discussing literary translations. Based on the translation reviews, six prominent metaphors and rhetorical figures of speech were identified: verbatim translation as the enemy, translation as art, careful and responsible translator in conveying the nuances of the original, translation as developer and introducer, the aimless and harmful translations of the “bourgeois” era, and successful translation. Within the concept of translation as art, four more specific figurative expressions were identified: translation as creation, translation as a coherent whole, translation as construction, and translation as handicraft. In the context of translation as a developer and introducer, translation was also described as richness. In describing translations, the figurative expression “translation as a battle” was also used.

The thesis revealed that while there was a considerable overlap in the rhetoric of translation discourse between the first half of the 20th century and the Soviet period under review, significant differences also emerged. In the 1950s, new elements were introduced, such as the educational and developmental function of translation, condemnation of literalism, comparisons of translation to struggle, and an emphasis on the translator’s care and responsibility in conveying and preserving the original’s uniqueness. This is understandable, as changing expectations placed on literature – including translated literature – meant that translation came to be seen, especially in the 1950s, as an ideological tool. As a result, the way translations were evaluated and discussed also changed.

Thus, besides contributing to the writing of Estonia’s translation history, the results of this thesis offer a brief glimpse into the workings of a totalitarian system – seen through metatexts from the perspective of translation history.

Lisad

Lisa 1

Aastatel 1950–1960 ajakirjas Looming ilmunud tõlkekirjanduse arvustused ja artiklid

	Aasta	Kuu	Autor	Pealkiri	Leheküljed	Rubriik	Tõlke käsitlemine
1.	1950	5	Kalju Uibo	Bolševistlik vaim tungib kõikjale...	634–636	Ringvaade	Jah
2.	1950	8	Daniel Villem	I. A. Gontšarov ja tema looming	1010–1016	Ringvaade	Jah
3.	1951	2	Eduard Väari	Vägivalla vastu	248–250	Kriitika ja bibliograafia	Ei
4.	1951	3	Rudolf Sirge	Ilusat elu ehitamas	375–380	Kriitika ja bibliograafia	Jah
5.	1951	4	Valentin Pomm	Kasahhi ja vene rahva sõpruse apoteoos	500–502	Kriitika ja bibliograafia	Jah
6.	1951	5	Valentin Pomm	Revolutsiooniline heroika	630–632	Kriitika ja bibliograafia	Jah
7.	1951	6	Valentin Pomm	Romaan suurest „antiikse proletariaadi” väejuhist	757–759	Kriitika ja bibliograafia	Jah
8.	1951	7	Endel Nirk	Vabaduse ja humanismi lipukandjad	883–888	Kriitika ja bibliograafia	Jah

9.	1951	10	Arnold Miller	Märkmeid eesti keele ja tõlke küsimustest J. V. Stalini keeleteaduslike teoste valgusel	1241–1247	-	Jah
10.	1951	11	Endel Nirk	Suur stalinlik võidukevad	1394–1399	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
11.	1951	12	Viktor Raudsepp	Vabaduse ja õnne kustumatu päike	1509–1513	Kirjandus ja bibliograafia	Ei
12.	1952	2	Villem Gross	Romaan läti rahva võitlustest	246–251	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
13.	1952	2	Eduard Väari	Raamat võitlejaist, kes ei murdu	252–254	Kirjandus ja bibliograafia	Ei
14.	1952	8	Rudolf Sirge	Unistusi tegelikku ellu viimas	941–945	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
15.	1952	8	Aleksei Sokolov	Hilinenult ilmunud hea raamat	946–950	Kirjandus ja bibliograafia	Ei
16.	1952	9	Valentin Pomm	Tõeliste inimeste heroiline võitlustee	1058–1063	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
17.	1952	11	Rudolf Sirge	Romaan kalamajanduse uhketest perspektiividest	1280–1284	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
18.	1952	12	Arnold Tulik	Uue ühiskonna ehitajad ja kindlustajad	1395–1404	Kirjandus ja bibliograafia	Jah

19.	1953	1	A. Pärsimägi	L. N. Tolstoi triloogia	119–124	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
20.	1953	4	A. Pärsimägi	Teos novaatoritest	497–501	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
21.	1953	5	Olev Jõgi	Oblomovist ja selle uuest eestikeelsest tõlkest	631–636	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
22.	1953	11	Viktor Raudsepp	Sõjasüütajad ilma maskita	1399–1405	Kirjandus ja bibliograafia	Jah
23.	1953	12	Juhan Schmuul	Eesti nõukogude kirjanduse olukorrast	1424–1440	-	Jah
24.	1954	1	B.V.	Ilukirjanduse väljaandmisest 1954. aastal	125	Ringvaade	Ei
25.	1954	3	Otto Samma	Tüüpilistest puudustest ja vigadest proosa tõlkimisel vene keelest eesti keelde	348–358	-	Jah
26.	1954	3	Aleksei Sokolov	Eesti kirjanike proosateoste tõlkimisest vene keelde	359–365	-	Jah
27.	1954	3	Helene Tobias- Malõševskaja	Loominguline saavutus	366–376	-	Jah
28.	1954	4	Lennart Meri	Võimas ajadokument uue tärgamisest	504–508	-	Jah
29.	1954	5	Viktor Raudsepp	Igavesti koos vene rahvaga	634–637	Kirjandus ja bibliograafia	Jah

30.	1954	7	Juhan Smuul	Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu tööst ja meie kirjanduse ees seisvatest ülesannetest	844–861	-	Jah
31.	1954	7	Voldemar Miller	A. S. Gribojedovi „Häda mõistuse pärast“ Tallinna väljaandest	887–889	Kriitika ja bibliograafia	Jah
32.	1954	10	Villem Altoa	Romaan-epopöa prantsuse rahva kannatustetest	1275–1279	Kriitika ja bibliograafia	Jah
33.	1954	11	Endel Nirk	Eesti nõukogude luule sõjajärgsel perioodil	1344–1356	-	Jah
34.	1955	1	Aleksei Surkov	Nõukogude kirjanduse olukorrast ja ülesannetest	49–71	-	Jah
35.	1955	3	Villem Altoa	Tõde imperialistlikust sõjast	379–382	Kriitika ja bibliograafia	Jah
36.	1955	4	Lembit Rimmelgas	Sotsialistliku realismi küsimusi kongressil	486–498	-	Jah
37.	1955	4	Eduard Laugaste	Hans Christian Andersen	499–503	-	Jah
38.	1955	6	Hardi Tiidus	V. Majakovski poeemid eestikeelses tõlkes	762–765	Kriitika ja bibliograafia	Jah
39.	1955	7	Aleksander Elango	Teos uue pedagoogika tekkimisest ja rakendamisest	889–892	Kriitika ja bibliograafia	Jah

40.	1955	8	B. Jegorov	Väärtuslik uurimus suurest kriitikust	1015–1019	Kriitika ja bibliograafia	Jah
41.	1955	11	-	Kitzberg teistes keeltes	1404	Ringvaade	Ei
42.	1955	12	Helene Tobias- Malõševskaja	O. Lutsu „Kevade“ venekeelsest tõlkest	1521–1525	Kriitika ja bibliograafia	Jah
43.	1956	2	Valmar Adams	Lermontov eesti keeles	248–252	Kriitika ja bibliograafia	Jah
44.	1956	3	Endel Nirk	Märkmeid eesti kirjandusest 1955	343–359	-	Jah
45.	1956	4	Aino Pervik	Petõfist ja tema eestikeelsest tõlkekogust	530–535	Kriitika ja bibliograafia	Jah
46.	1956	4	Herbert Vainu	Miks töölisklass võib vahel saada kaotuse osaliseks	535–539	Kriitika ja bibliograafia	Jah
47.	1956	7	Jüri Šumakov	Bõliinad eesti keeles	1033–1037	Kriitika ja bibliograafia	Jah
48.	1956	8	Arnold Tulik	Surematu poeesia	2088–2096	Kriitika ja bibliograafia	Jah
49.	1956	8	Paul Ariste	„Kalevipojast“ ja selle uurimisest Ukrainas	2096–2097	Kriitika ja bibliograafia	Jah
50.	1956	9	Ain Kaalep	Stilistikaprobleeme ühe hea tõlke puhul	1345–1347	Kriitika ja bibliograafia	Jah

51.	1956	9	Aira Kaal	Probleemirikas tõlkeos	1348–1354	Kriitika ja bibliograafia	Jah
52.	1956	12	Bernard Sööt	Leo Tolstoi ja eesti kirjandus	1800–1811	-	Jah
53.	1956	12	-	Varasemaid tõlkeid eesti autoreist vene keeles	1836–1837	Ringvaade	Jah
54.	1957	1	Aleksei Sokolov	Rohkem tähelepanu tõlkijate tööle	105–106	-	Jah
55.	1957	1	-	Uusi eesti autorite väljaandeid keskkirjastustelt	158	Ringvaade	Ei
56.	1957	4	Olev Jõgi	Eesti nõukogude kirjandus 1956	572–590	-	Jah
57.	1957	6	Valmar Adams	Turgenev eesti keeles	925–929	-	Jah
58.	1957	6	Harald Peep	Ühest luuleteosest ja tema tõlkest	944–949	Kriitika ja bibliograafia	Jah
59.	1957	7	Villem Altoa	Taani varasem proletariaadiromaan eesti keeles	1109–1115	Kriitika ja bibliograafia	Jah
60.	1958	2	Villem Altoa	Byroni luulevalimik eesti keeles	308–313	Kriitika ja bibliograafia	Jah
61.	1958	3	Paul Ariste	„Kalevipoeg“ läti keeles	459–463	-	Jah

62.	1958	3	R. Kulpa	Boccaccio „Dekameron“ eesti keeles	468–475	Kriitika ja bibliograafia	Jah
63.	1958	6	Valmar Adams	„Jevgeni Onegin“ eesti keeles	937–946	-	Jah
64.	1958	6	V. Paas	„9. november“	955–957	Kriitika ja bibliograafia	Jah
65.	1958	7	Õie Elango	Kultuurisidemetest Nõukogude Liiduga eesti kodanluse diktatuuri perioodil	1065–1077	-	Jah
66.	1958	7	R. Kulpa	H. de Balzaci „Valitud teosed“ I– III.	1108–1113	Kriitika ja bibliograafia	Jah
67.	1958	8	J. Feldbach	„Estonia“	1266–1270	Kriitika ja bibliograafia	Ei
68.	1958	8	Mihkel Loodus	Leedu novellivalimikust	1271–1274	Kriitika ja bibliograafia	Jah
69.	1958	10	Nigol Andresen	Johannes R. Becher eesti lugejate ees	1601–1606	Kriitika ja bibliograafia	Jah
70.	1959	1	Ralf Parve	„Šoti bard“ Robert Burns	123–128	-	Jah
71.	1959	4	Valmar Adams	Gogol eesti keeles	615–622	-	Jah
72.	1959	10	A. Kivi	Sõda hukkamõistev ja rahu eest võitlev raamat	1594–1597	Kriitika ja bibliograafia	Jah

73.	1959	11	Rudolf Sirge	Aleksis Kivi 125. sünnipäeva puhul	1739–1745	-	Jah
74.	1960	3	-	Eesti kirjanduse tõlkeid	479	Ringvaade	Ei
75.	1960	4	-	Eesti kirjandust teistes keeltes	639	Ringvaade	Ei
76.	1960	5	Ants Järv	Romaan inimestest ja meie elu päevadest	795–798	Kriitika ja bibliograafia	Ei
77.	1960	8	-	Eesti luulet ja proosat vennasrahvaste keeltes	1279	Ringvaade	Ei
78.	1960	9	Karl Aben	Märkmeid läti kirjanduselust	1402–1414	-	Ei
79.	1960	9	Valmar Adams	Puškin pagenduses ja romantiseeritud biograafia žanr	1434–1437	Kriitika ja bibliograafia	Jah
80.	1960	9	-	Eesti kirjandust teistes keeltes	1439	Ringvaade	Ei
81.	1960	10	Henrik Sepamaa	Mõtteid kirjanduslikust tõlkimisest	1549–1558	-	Jah
82.	1960	10	Valdek Kruuspere	300 aastat „Robinson Crusoe“ autori sünnist	1580–1582	-	Jah
83.	1960	10	-	Eesti kirjandust leedu keeles	1598	-	Ei
84.	1960	11	Ain Kaalep	Kajastusi kadunud kultuuridest	1751–1755	-	Jah

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Madli Toomiste,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Nõukogude Eesti tõlkediskursus aastatel 1950–1960 ajakirja Looming näitel“,

mille juhendaja on Külliki Steinberg,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Madli Toomiste

15.05.2025

Lõputöö autori kinnitus

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Madli Toomiste (15.05.2025)